

Ed.

458. Frumvarp til laga

[222. mál]

um Kennaraháskóla Íslands.

(Lagt fyrir Alþingi á 98. löggjafarþingi 1976—77.)

I. KAFLI

Hlutverk Kennaraháskóla Íslands.

1. gr.

1. Kennaraháskóli Íslands skal vera miðstöð vísindalegra rannsókna í uppeldis- og kennslufræðum hér á landi og búa nemendur undir háskólapróf í þeim fræðum.
2. Skólinn annast uppeldis- og kennslufræðilega menntun allra kennara á grunnskólastigi og í öllum skólum á framhaldsskólastigi, enn fremur kennara í yngri aldursflokkum, sem rétt eiga á skólavist á kostnað ríkis og sveitarfélaga.
3. Skólinn annast fullnaðarmenntun kennara á grunnskólastigi. Heimilt er að fela skólanum fullnaðarmenntun í þeim greinum, sem kenndar eru í sérskólum við setningu þessara laga.
4. Skólinn skal í samvinnu við menntamálaráðuneytið annast endurmenntun og viðbótarmenntun kennara á grunnskóla- og framhaldsskólastigi með skipulegri fræðslu, námskeiðum og kynningu á markverðum nýjungum í skóla- og uppeldismálum.

II. KAFLI

Stjórn Kennaraháskólans.

2. gr.

Menntamálaráðuneytið fer með yfirstjórn skólans. Stjórn skólans er falin skólaráði, rektor og skólaritara.

Skólaráð hefur, svo sem lög mæla og nánar segir í reglugerð, ákvörðunarvald í málefnum skólans og stofnana hans og vinnur að þróun og eflingu þeirra.

Rektor er yfirmaður stjórnssýslu skólans og er æðsti fulltrúi hans gagnvart mönnum og stofnunum innan skólans og utan. Rektor er forseti skólaráðs. Hann hefur almennt eftirlit með daglegri starfsemi skólans og vinnur sérstaklega að stefnumótun í málefnum skólans.

Vararektor er staðgengill rektors í forföllum út kjörtímabilið. Skólaritari annast í umboði rektors eftirlit með daglegri starfsemi skólans. Hann hefur í umboði rektors heimild til að skuldbinda skólann fjárhagslega.

Rektor og skólaritari leysa úr þeim málum, sem þurfa ekki að koma fyrir skólaráð eða stjórnvöld af laganauðsyn eða samkvæmt vengju. Rísi ágreiningur um, hvort tilteknu málefni skuli ráðið til lykta af skólaráði eða rektor, sker menntamálaráðherra úr.

Menntamálaráðuneytið efnir, þegar þurfa þykir, til umræðufunda með fulltrúum allra þeirra skóla, er annast kennaramenntun.

Áður en lögum, er snerta Kennaraháskólann, verður breytt eða við þau aukið, skal leita umsagnar skólaráðs um breytingar eða viðauka, svo og um nýmæli.

3. gr.

Rektor er kjörinn úr hópi fastra kennara til þriggja ára í senn. Atkvæðisrétt eiga allir fastir kennarar skólans, skólastjóri Æfingaskólans, fulltrúi annarra fastra starfsmanna en kennara í skólaráði, fulltrúi lausráðinna kennara í skólaráði og fulltrúar tilnefndir af nemendaráði þannig, að einn fulltrúi nemenda komi fyrir hverja fjóra atkvæðisbæra aðila aðra eða brot úr þeirri tölu. Endurkjósa má rektor einu sinni án lotuskila. Rektor skal kjörinn í janúarmánuði, og tekur hann við störfum 1. ágúst á sama ári, utan hvað hann ber ábyrgð á tillögum til fjárlaga fyrir næsta ár eftir að hann var kjörinn.

Vararektor skal kjósa með sama hætti sem rektor, og er kjörtímabil hans hið sama og rektors.

Sá er rétt kjörinn rektor, sem hlotið hefur atkvæði meiri hluta atkvæðisbærra manna, enda hafi minnst tveir þriðju hlutar þeirra, sem atkvæðisrétt eiga, tekið þátt í atkvæðagreiðslunni. Ef enginn fær svo mörg atkvæði, skal kjósa að nýju um þá tvo eða fleiri, er flest atkvæði fengu, og er þá sá rétt kjörinn, sem flest atkvæði fær, enda þótt tveir þriðju hlutar atkvæðisbærra manna hafi þá ekki tekið þátt í atkvæðagreiðslu. Séu atkvæði jöfn, ræður hlutkesti. Um tilhögun kosningar skal kveða nánar á í reglugerð. Sami háttur skal hafður við kjör vararektors.

Nú fellur rektor frá eða lætur af störfum áður en kjörtímabil hans er liðið, og skal þá kjósa nýjan rektor, svo fljótt sem því verður komið við, en vararektor gegnir rektorsstörfum þangað til. Vararektor gegnir og störfum rektors, ef hann forfallast vegna veikinda eða fær leyfi frá störfum. Ef vararektor fellur frá eða lætur af störfum, skal kjósa nýjan vararektor.

4. gr.

Í skólaráði eiga sæti rektor, vararektor, skorarstjórar, skólastjóri Æfingaskólans, einn kennari tilnefndur af almennum fundi lausráðinna kennara, einn fulltrúi tilnefndur af öðrum fastráðnum starfsmönnum skólans en kennurum og þrjú fulltrúar nemenda tilnefndir af nemendaráði. Rektor er forseti ráðsins, en vararektor gegnir varaforsetastörfum. Skólaritari á sæti á fundum ráðsins og hefur þar málfrælsi og tillögurétt, en ekki atkvæðisrétt. Skólaritari er ritari skólaráðs.

Nú má kjörinn fulltrúi í ráðinu ekki sækja fund vegna forfalla eða af öðrum ástæðum, og tekur varamaður hans, sem nefndur er með sama hætti og aðalmaður, þá sæti þess, sem forfallaður er.

5. gr.

Skólaráð heldur fundi eftir þörfum. Óski fjórir menn úr skólaráði fundar, er rektor skylt að boða til fundar.

Skólaráð er ekki ályktunarfært nema tveir þriðju hlutar atkvæðisbærra skólaráðsmanna sækji fund hið fæsta. Afl atkvæða ræður úrslitum mála. Ef atkvæði eru jöfn, sker atkvæði rektors úr.

6. gr.

Rektor eða skólaráð geta boðað til starfsmannafunda til umræðna um einstök málefni Kennaraháskólans eða stofnana hans. Nú æskir einn þriðji hluti fastráð-

inna starfsmanna fundar, og er rektor þá skylt að boða til hans. Allir kennarar skólans og starfsmenn við stjórnslu skólans eiga rétt á að sækja fund og njóta atkvæðisréttar þar. Ályktanir starfsmannafunda eru ekki bindandi fyrir skólaráð.

7. gr.

Á fundum hvefrrar skorar eiga sæti allir kennarar við skorina, greinakennarar og æfingakennarar, svo og tveir fulltrúar nemenda tilnefndir af nemendaráði.

Hver skor velur sér skorarstjóra til tveggja ára í senn og annan til vara, og skulu þeir kjörnir úr hópi fastráðinna kennara við skorina. Kjör þeirra fer fram í apríl, en þeir taka við störfum 1. júlí sama ár.

8. gr.

Hver skor heldur fundi reglulega. Skorarstjóri boðar fundi, og er öllum fast-ráðnum starfsmönnum við skorina skylt að sækja fundi. Formanni er skylt að boða til skorarfundar, ef rektor eða þriðjungur skorarmanna, sem rétt eiga á fundarsetu, óska fundar.

Skorarfundur er ályktunarfær, ef fund sækja eigi færri en helmingur atkvæðisbærra manna. Afl atkvæða ræður úrslitum. Ef atkvæði eru jöfn, ræður atkvæði skorarstjóra eða þess, er gegnir störfum hans.

Heimilt er skor að starfa í sérgreindum hópum eftir fræðasviðum samkvæmt nánari ákvæðum í reglugerð.

III. KAFLI

Inntaka nemenda og skólavist.

9. gr.

Inntökuskilyrði í Kennaraháskóla Íslands eru:

1. Stúdentapróf. Þó getur skólaráð heimilað inngöngu á grundvelli annarra prófa, náms og starfsreynslu, ef ráðið telur það tryggja jafngildan undirbúning.
2. Þeir, sem lokið hafa kennaraprófi frá Kennaraskóla Íslands, geta, ef þeir óska, bætt við sig námi í Kennaraháskólanum og lokið þaðan prófi. Í reglugerð skal kveða nánar á um tilhögun námsins og hve miklu þurfi við að auka, að fengnum tillögum skólaráðs.

Setja má í reglugerð nánari ákvæði um inntöku nemenda í skólann eða í einstakar valgreinar.

Inntaka nemenda er í höndum skólaráðs.

10. gr.

Ákvæði um heilbrigðisskilyrði við skrásetningu má setja í reglugerð.

Öllum skrásettum nemendum er skylt að ganga undir heilbrigðisrannsóknir eftir því, sem skólaráð ákveður.

11. gr.

Skólaráð getur veitt nemanda áminningu eða vikið honum úr skóla um tiltekinn tíma eða að fullu, ef hann hefur gerst sekur um brot á lögum og öðrum reglum skólans. Ákvörðun um brottrekstur getur nemandi skotið til úskurðar menntamálaráðherra. Ekki má nemandi ganga undir próf meðan á málskoti stendur.

Ætíð skal skólaráð leita álits nemendaráðs, áður en brottvikning er ráðin. Veita skal nemanda kost á að svara til saka.

Hljóti nemandi dóm fyrir refsivert brot, er hefur flekkun mannorðs í för með sér skv. 2. gr. 1. nr. 52/1959, er skólaráði heimilt að vika honum úr skóla. Nemandi getur skotið þeirri ákvörðun til menntamálaráðherra með þeim hætti, er segir í 1. mgr. Heimilt er skólaráði að vika nemanda úr skóla til bráðabirgða, meðan réttarrannsókn í slíku máli stendur yfir.

12. gr.

Afskipti Kennaraháskólans af nemanda hættu, er nemandi lýkur kennaraprófi eða öðru fullnaðarprófi. Tilkynni nemandi, að hann sé hættur námi við skólann, skal má nafn hans af nemendatali skólans. Sama máli gegnir, hafi hann ekki stundað nám við skólann heilt kennsluár án gildra forfalla samkvæmt þeim kröfum, sem gerðar eru um námsástundun. Heimilt er að áskilja í reglugerð, að nemendur láti skrá sig til náms hvert kennsluár, sem þeir stunda nám við skólann, enda falli þeir niður af nemendatali, ef þeir láta ekki skrá sig. Sömuleiðis er heimilt að ákveða skrásetningargjöld í reglugerð og hvernig þeim skuli varið.

Ákvæði um eftirlit með námsástundun nemenda má setja í reglugerð.

13. gr.

Í Kennaraháskóla Íslands skal starfa nemendaráð, er tilnefni fulltrúa nemenda í skólaráð og á skorarfundi. Enn fremur er það rektor til ráðuneytis í mál-efnum skólans. Skal það kosið af nemendum skólans til eins árs í senn.

IV. KAFLI

Kennaranám.

14. gr.

Nám til kennaraprófs (B.Ed.-prófs) skal skipuleggja sem þriggja ára nám. Kennsluárið er frá 1. september til 15. júní. Í reglugerð skal kveða á um anna-skiptingu kennsluárs.

15. gr.

Nám til kennaraprófs (B.Ed.-prófs) skal skipulagt í námseiningum, og svari hver námseining til einnar viku námsvinnu. Hvert námsár er 35 virkar vikur og námið í heild því 105 námseiningar.

Náminu skal skipað í meginþætti sem hér segir:

- I. Almennar uppeldisgreinar, samtals 30 einingar.
- II. Bekkjargreinar, samtals 30 einingar. Í þessum þætti skulu 10 námseiningar vera skyldunám fyrir öll kennaraefni, en 20 einingar skiptast að jöfnu milli bóklegra greina, annars vegar og list- og verkgreina hins vegar. Hið sameiginlega skyldunám skal m. a. taka til móðurmáls, og skal þess gætt, að allir kennaranemar fái undirstöðupjálfun í lestrar- og skriftarkennslu.
- III. Valgreinar, samtals 45 einingar. Valgreinar skulu vera úr hópi skyldunámsgreina í grunnskóla eða lúta að sérstöku verksviði í grunnskólastarfi, t. d. byrjendakennslu. Hver nemandi leggur stund á eina eða tvær valgreinar. Hámarksfjöldi námseininga í bóklegri valgrein er að jafnaði 30.

Skólinn getur heimilað nemanda að leggja aukna áherslu á II. námsþátt með því að bæta þar við allt að 15 námseiningum, en fækka einingum í III. námsþætti að sama skapi. Leggi nemandi stund á valgrein úr hópi list- og verkgreina skal hann taka 55 námseiningar í þeirri grein, að meðtöldum list- og verkgreinaein-ingum í II. námsþætti.

Æfingakennsla og annað verklegt nám skal vera hluti af námi því, er að ofan greinir, 12 einingar hið minnsta.

Kennsla í einstökum greinum skal jafnan við það miðuð að búa nemendur undir að takast á hendur kennslu í þeim.

16. gr.

Kennsla í uppeldis- og kennslufræðum fyrir kennara á framhaldsskólastigi tekur til almennra uppeldisgreina í I. námsþætti skv. 2. mgr. 15. gr.

17. gr.

Námsgreinar Kennaraháskólans skiptast í skorir, sem hér segir:

1. Uppeldisskor: sálarfræði, uppeldisfræði, kennslufræði og kennsluæfingar, skóla-saga, siðfræði, kristinfræði og trúarbragðasaga.

2. Félagsskor: félagsfræði, saga, hagfræði, og landafræði.
3. Málaskor: íslenska, þar með taldar bókmenntir, málfræði, framsögn og hljóðfræði nútímamáls, danska og enska.
4. Raungreinaskor: eðlisfræði, efnafræði, líffræði og stærðfræði.
5. List- og verkmenntaskor: skrift, vélritun, mynd- og handmennt, tónmennt, leiktjáning, líkamsrækt og fimleikafræði.

Heimilt er stjórn skólans að fjölga eða fækka kennslugreinum að fengnu samþykki menntamálaráðherra.

18. gr.

Í námsskrá, er skólaráð setur að fengnum tillögum skora og menntamálaráðuneytið samþykkir, skal gerð nánari grein fyrir námsskipan og kennsluháttum, svo og námsefni í einstökum greinum.

19. gr.

Nemendur skulu hafa tekið þátt í almennum framleiðslu- eða þjónustustörfum eigi skemur en fjóra mánuði á námstímanum eða árinu, áður en kennaranám er hafið.

Verkleg þjálfun eða starf á uppeldisstofnun getur komið í stað almennra starfa.

20. gr.

Skylt er hverjum fræðslustjóra að efna til fundar haust og vor með nýjum kennurum í fræðsluumdæminu. Á fundum þessum skal vera kennari frá Kennaraháskóla Íslands. Markmið fundanna er að veita nýjum kennurum leiðsögn varðandi störf þeirra, áður en þeir hefja kennslu og að fenginni reynslu fyrsta starfsárs, svo og að efla tengsl Kennaraháskólans við fræðsluumdæmin.

Um leiðsögukennara nýrra kennara fer eftir ákvörðun 12. gr. laga nr. 63/1974, um grunnskóla.

V. KAFLI

Nám í uppeldisfræði.

21. gr.

Stofna skal til kennslu í uppeldisfræði til B.A.-prófs við Kennaraháskóla Íslands, er svari 105 námseiningum hið minnsta.

Nemendur, sem lokið hafa B.Ed.-prófi eða öðrum kennaraprófum, þar sem uppeldisfræði er hluti námsefnis, skulu fá fyrri námseiningar í þeirri grein metnar sem hluta af námi sínu í uppeldisfræði.

Heimilt er að ákveða í reglugerð, að hluti náms til B.A.-prófs í uppeldisfræði sé námsþættir eða námsgreinar tengdar uppeldisfræði. Er heimilt að sækja slíkt nám til Háskóla Íslands, ef þörf gerist.

Heimilt er samkvæmt ákvörðun skólaráðs og að fengnu samþykki menntamálaráðherra að efna til framhaldsnáms í uppeldisfræði til æðri prófgráðu en B.A.-prófs.

22. gr.

Við Kennaraháskólann starfar rannsóknastofnun í uppeldisfræði samkvæmt ákvörðun skólaráðs og með samþykki menntamálaráðherra. Fastráðnir kennarar skólans geta fullnægt rannsóknaskyldu sinni að nokkru eða öllu leyti með starfi í þágu stofnunarinnar. Heimilt er að ráða sérfræðinga til starfa við hana.

Í reglugerð skal m. a. kveða á um starfssvið stofnunarinnar, stjórn hennar og tengsl við skólaráð og uppeldisskor.

VI. KAFLI

Próf og námsmat.

23. gr.

Próf skulu haldin í öllum námsgreinum og námsþáttum, er teljast til fullnaðarprófa við Kennaraháskólann. Heimilt er skólaráði að láta annars konar námsmat koma að nokkru leyti í stað almennra prófa.

Kennarar standa fyrir prófum hver í sinni grein.
Í reglugerð skal setja ákvæði um prófgreinar, próftíma, einkunnir og annað,
er að prófum lýtur.

24. gr.

Nú stenst nemandi ekki próf, gengur frá því, eftir að hann hefur byrjað próf, eða kemur ekki til prófs og hefur ekki boðað gild forföll, og er honum þá heimilt að þreyta prófið einu sinni að nýju, næst þegar prófið er haldið. Skólaráð getur þó veitt undanþágu frá þessu ákvæði, ef sérstaklega stendur á.

Í reglugerð má mæla fyrir um rétt nemenda, sem staðist hafa próf, til að endurtaka prófið.

25. gr.

Við munnleg próf, sem teljast til fullnaðarprófs, skal vera einn prófdómandi utan skólans. Skrifleg próf dæma hlutaðeigandi kennarar einir.

Nemandi, sem ekki hefur staðist próf, á rétt til þess að fá útskýringar kennara á mati skriflegrar úrlausnar sinnar, ef hann æskir þess bréflega innan 15 daga frá birtingu einkunnar. Vilji nemandinn þá eigi una mati kennarans, getur hann snúið sér til viðkomandi skorarstjóra. Skal þá prófdómari skipaður í hverju tilviki. Einnig getur kennari, telji hann til þess sérstaka ástæðu, óskað skipunar prófdómara í einstöku prófi.

Menntamálaráðherra skipar prófdómara samkvæmt þessari grein að fengnum tillögum skora. Þá eina má skipa prófdómara, sem lokið hafa viðurkenndu fullnaðarprófi frá háskóla í þeirri grein, sem prófdómari skal dæma. Prófdómarar skulu skipaðir til þriggja ára í senn.

26. gr.

Skólaráð metur, að höfðu samráði við hlutaðeigandi greinarkennara og skor, hvort viðurkenna skuli háskólapróf, sem nemandi hefur lokið annars staðar og að hverju leyti.

VII. KAFLI Starfslið.

27. gr.

Kennarar við Kennaraháskóla Íslands eru prófessorar, dósentar, lektorar, aðjúnktar og stundakennarar.

Um stofnun nýrra kennaraembætta fer eftir ákvörðun menntamálaráðherra að fengnum tillögum skólaráðs og fjárveitingum í fjárlögum.

Prófessorar, dósentar og lektorar skulu vera þeir einir, sem hafa kennslu og rannsóknir við Kennaraháskólann að aðalstarfi.

Heimilt er með samþykki skólaráðs að skipa dósent eða lektor tímabundinni skipun til allt að 5 ára í senn. Um tilhögun slíkrar skipunar skal setja ákvæði í reglugerð.

Aðjúnktar eru ráðnir til tveggja ára hið skemmsta, og taka þeir mánaðar- eða árslaun. Stundakennarar eru ráðnir til skemmri tíma og taka stundakennslulaun.

Í hvert skipti er nýr kennari ræðst að skólanum skal afmarka stöðu hans með starfsheiti.

Í reglugerð skal setja meginreglur um starfsskyldur fastráðinna kennara. Skólaráð leysir úr því, hvernig starfsskylda einstakra kennara skuli skiptast.

28. gr.

Forseti Íslands skipar prófessora, en menntamálaráðherra dósentar og lektora. Eftir því sem fé er veitt til á fjárlögum, ræður skólaráð aðjúnkta og stundakennara.

Umsækjendur um prófessorsembætti, dósent- og lektorsstöður skulu láta fylgja umsókn sinni rækilega skýrslu um háskólamenntun sína, vísindastörf og önnur störf, ritsmíðar og rannsóknir. Þann einan má skipa í þessar stöður, sem auk fullgilds háskólaprófs hefur lokið prófi í uppeldis- og kennslufræðum eða er að öðru leyti talinn hafa nægilegan kennslufræðilegan undirbúning að mati dómnefndar. Þó má veita umsækjanda, sem ekki fullnægir þessum skilyrðum, lektorsstöðu, enda hafi dómnefnd fjallað um umsóknir og metið umsækjanda hæfan til starfsins.

Skipa skal hverju sinni þriggja manna nefnd til þess að dæma um hæfi umsækjanda til að gegna stöðu prófessors eða dósent. Skipar menntamálaráðherra einn mann í nefndina, Háskóli Íslands annan, skólaráð Kennaraháskóla Íslands hinn þriðja, og er hann formaður nefndarinnar. Í nefnd þessa má skipa þá eina, sem lokið hafa háskólaprófi í hlutaðeigandi grein eða eru að öðru leyti viðurkenndir sérfræðingar í greininni. Heimilt er skólaráði að hlutast til um, að sams konar dómnefnd fjalli um hæfi umsækjanda um lektorsstöður.

Dómnefnd skal láta uppi rökstutt álit um það, hvort af vísindagildi rita og rannsóknna umsækjanda svo og námsferli hans og störfum megi ráða, að hann sé hæfur til að gegna embættinu. Álitsgerð nefndar skal höfð til hliðsjónar, er embættið er veitt, og má engum manni veita prófessorsembætti eða dósentstöðu við Kennaraháskóla Íslands, nema meiri hluti nefndarinnar hafi látið í ljós það álit, að hann sé hæfur til þess.

Enn fremur skal leita álits skólaráðs Kennaraháskóla Íslands um umsækjendur, hvort heldur eru prófessorar, dósentar, eða lektorar.

29. gr.

Forseti Íslands skipar skólaritara og aðalbókavörð að fengnum tillögum skólaráðs.

Menntamálaráðherra skipar eða ræður aðra bókaverði, endurmenntunarstjóra, námsráðgjafa, húsvörð, tækjavörð, fulltrúa og annað starfslið við stjórnarsýslu, að fengnum tillögum skólaráðs og eftir því sem fé er veitt til á fjárlögum.

Kveða skal nánar á í reglugerð um starfssvið, ráðningartíma, réttindi og skyldur ofangreindra starfsmanna.

30. gr.

Menntamálaráðuneytið getur veitt fastráðnum starfsmanni Kennaraháskólans orlof um allt að eins árs skeið með föstum embættislaunum, enda liggja fyrir fullnægjandi greinargerð um hvernig starfsmaðurinn hyggst verja orlofinu til að auka þekkingu sína eða sinna sérstökum rannsóknastörfum. Leita skal umsagnar rektors um orlofsumsókn.

Eftir því sem fjárlög heimila getur ráðuneytið veitt starfsmanni, sem orlof hlýtur, styrk til að standa straum af nauðsynlegum ferðalögum og námsdvöl í sambandi við orlofið.

Ákvæði þessarar greinar taka einnig til fastráðinna starfsmanna Æfingaskólans, sbr. VIII. kafla laganna.

Nánari reglur um orlof og styrkveitingar í því sambandi má setja í reglugerð.

VIII. KAFLI

Æfingaskóli.

31. gr.

Við Kennaraháskóla Íslands skal reka æfinga- og tilraunaskóla, sem jafnframt er grunnskóli fyrir afmarkað hverfi Reykjavíkurborgar. Skólinn nefnist Æfingaskóli Kennaraháskóla Íslands og er miðstöð æfingakennslu Kennaraháskólans, sbr. 3. mgr. 15. gr. Heimilt er með samþykki menntamálaráðuneytisins að reka forskóla-deildir við skólann.

32. gr.

Æfingaskólinn skal rekinn sem þróunarstofnun í þágu skólstarfs á grunn-skólastigi. Skólinn fylgist með breytingum í skólamállum, reynir nýjungar í verki með skipulegum hætti, kynnir hugmyndir um kennslu og nám og birtir opinberlega niðurstöður tilrauna með þeim hætti, er henta þykir. Æfingaskólinn vinnur að þróunarverkefnum í samvinnu við skólarannsóknadeild menntamálaráðuneytisins. Verkaskiptingu og samstarf þessara aðila skal ákveða nánar í reglugerð.

Æfingaskólinn skal leita samstarfs við aðra skóla og vinna framangreind verkefni í samvinnu við þá eftir því sem hagkvæmt þykir.

33. gr.

Menntamálaráðuneytið fer með yfirstjórn skólans. Menntamálaráðherra skipar skólastjóra, kennara og aðra starfsmenn að fengnum tillögum skólanefndar og skólaráðs Kennaraháskóla Íslands.

Skólastjóri vinnur að stefnumótun skólans og annast daglega stjórn hans í umboði rektors Kennaraháskólans. Skólastjóra til ráðuneytis er skólanefnd, sem í eiga sæti skólastjóri, rektor eða fulltrúi hans, fræðslustjóri Reykjavíkur og tveir æfingakennarar kjörnir til tveggja ára af kennurum skólans. Yfirkennarar skólans og æfingastjóri eiga rétt til setu á fundum skólanefndar og hafa þar málfrelsi og tillögurétt. Heimilt er skólanefnd að kveðja fulltrúa foreldrafélags skólans til fundarsetu.

Skólanefnd heldur fundi eftir þörfum. Sömuleiðis getur rektor eða þriðjungur kennara Æfingaskólans krafist fundar í nefndinni. Skólastjóri er formaður skólanefndar, boðar til funda og stýrir þeim.

Skólastjóra til aðstoðar við daglega stjórn skulu vera tveir yfirkennarar, annar fyrir forskóla og fyrri hluta grunnskóla, en hinn fyrir síðari hluta skólastigsins.

Skólastjóri efnir til almennra kennarafunda eftir þörfum til að kynna og ræða starfsemi og stefnumótun skólans.

34. gr.

Stofnkostnaður Æfingaskólans skiptist þannig með aðilum, að ríkissjóður greiðir 3/5 hluta hans, en borgarsjóður Reykjavíkur 2/5 hluta.

Rekstrarkostnað skólans greiða aðilar samkvæmt eftirfarandi reglum:

1. Ríkissjóður greiðir laun fastra kennara, stundakennslu, forfallakennslu, heimavinnu kennara, handbækur kennara, efni til handavinnukennslu og tilrauna-kostnað.
2. Allur annar rekstrarkostnaður en talinn er hér að framan skiptist þannig með aðilum, að borgarsjóður Reykjavíkur greiðir fyrir hvern nemanda í skólanum þá fjárhæð, sem hann greiðir í annan rekstrarkostnað á sama tíma að meðaltali fyrir hvern nemanda í grunnskólum Reykjavíkur.

35. gr.

Við Æfingaskólann starfa fastráðnir æfingakennarar, svo margir að þeir fullnægi sem næst kennaraþörf skólans, svo og aðrir kennarar ráðnir eftir þörfum. Um menntun og starfsreynslu æfingakennara skal nánar ákveðið í reglugerð.

Heimilt er, að fastráðnir æfingakennarar starfi við aðra skóla en Æfingaskólann. Kennaraskipti milli Æfingaskólans og annarra skóla eru einnig heimil með samþykki menntamálaráðuneytisins og hlutaðeigandi fræðslustjóra.

36. gr.

Æfingastjóri skal kjörinn til þriggja ára úr hópi fastráðinna æfingakennara. Hann má endurkjósa einu sinni án lotuskila. Heimilt er, ef henta þykir og með samþykki menntamálaráðuneytisins, að æfingastjóri sinni áfram kennslu í hálfu

starfi og æfingakennslustjórn að hálfu, enda njóti hann fullnægjandi skrifstofu- aðstoðar. Æfingastjóri annast skipulagningu æfingakennslu undir yfirstjórn skóla- stjóra.

37. gr.

Heimilt er skólastjóra að kveðja kennara sér til aðstoðar við umsjónarstörf í skólanum vinnu að rannsóknarverkefnum, svo og önnur störf í þágu skólans, sem nauðsyn ber til, og má þá fækka við þá kennara kennslustundum sem því svarar, að fengnu samþykki menntamálaráðuneytisins.

38. gr.

Grunnskólar, sem menntamálaráðuneytið ákveður að fengnum tillögum skóla- stjóra og skólaráðs Kennaraháskóla Íslands, eru skyldir að taka við nemendum Kennaraháskólans til æfingakennslu.

IX. KAFLI

Niðurlagsákvæði.

39. gr.

Í reglugerð, sem menntamálaráðherra setur að fengnum tillögum skólaráðs Kennaraháskóla Íslands, er heimilt að kveða nánar á um framkvæmd laga þessara, þar á meðal að skólinn starfi að hluta á Akureyri.

40. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Jafnframt eru úr gildi numin lög nr. 38/1971, um Kennaraháskóla Íslands, sbr. þó 41. gr.

Ákvæði til bráðabirgða.

41. gr.

Nemendur, sem skráðir voru í Kennaraháskóla Íslands fyrir gildistöku laga þessara, eiga rétt á að ljúka námi og prófum samkvæmt lögum um Kennaraháskóla Íslands nr. 38/1971.

42. gr.

Kennarar, sem við gildistöku þessara laga hafa starfað sem settir kennarar við skyldunámsskóla 8 ár eða lengur, en hafa ekki full kennsluréttindi, skulu eiga kost á að ljúka námi á vegum Kennaraháskóla Íslands til að öðlast slík réttindi. Um tilhögun námsins og mat á fyrri menntun og starfsreynslu skal setja ákvæði í reglugerð.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarp þetta er samið af nefnd, er menntamálaráðuneytið skipaði í nóvember 1972, svo sem rakið er hér á eftir. Nefndin skilaði álit, þ. e. drögum að frumvarpi ásamt greinargerð, 18. júní 1976. Í menntamálaráðuneytinu hafa verið gerðar fáeinar breytingar á frumvarpinu frá drögum nefndarinnar, og varða þær, auk örfárra orðalagsbreytinga, 9. gr., 14. gr., 15. gr., 20. gr., 39. gr. og 42. gr. Breytinga þessara er nánar getið neðanmáls í athugasemdum við umræddar greinar.

Frumvarpsdrögum nefndarinnar fylgdi svofelld greinargerð:

„1. Skipun nefndar, viðfangsefni hennar og vinnubrögð.

Hinn 29. nóvember 1972 skipaði þáverandi menntamálaráðherra Magnús Torfi Ólafsson nefnd til þess að endurskoða lög nr. 38 frá 16. apríl 1971, um Kennaraháskóla Íslands, í samræmi við 25. gr. téðra laga, en þar segir svo m. a.:

„Lög þessi skulu endurskoðuð eigi síðar en að tveimur árum liðnum frá gildistöku þeirra.“

Í nefndina voru skipaðir Broddi Jóhannesson, rektor, formaður, Árni Gunnarsson, deildarstjóri, Jónatan Þórmundsson, prófessor, og Jónas Pálsson, skólastjóri, að því er tekur til Æfinga- og tilraunaskólans. Jónas tók í reynd fullan og gildan þátt í starfi nefndarinnar.

Er Baldur Jónsson, hafði verið kjörinn rektor í janúarmánuði 1975 óskaði nefndin eftir því, að hann tæki sæti í henni. Var hann skipaður í nefndina 4. mars 1975.

Hinn 24. nóvember 1975 var Kristínu Magnúsdóttur falið að starfa með nefndinni sem fulltrúi kennaranema, en Lars Andersen til vara.

Nefndin hóf störf sín með því að afla gagna um þróun í menntamálum kennara frá því að löggjöfin um Kennaraháskóla Íslands frá 1971 var undirbúin. Auk þess sótti formaður nefndarinnar ráðstefnu Evrópuráðs um rannsóknir og endurbætur á menntun kennara, er háð var í Bristol á Englandi 8.—13. apríl 1973. Þá sótti formaður ráðstefnu um kennaramenntun, sem haldin var í Lysebu við Ósló dagana 26.—28. nóvember 1975 á vegum Norrænu menningarmálaskrifstofunnar í Kaupmannahöfn.

Alls hélt nefndin 59 fundi. Hún ræddi við ýmsa sérfróða aðila um einstaka þætti viðfangsefnisins.

Á fyrstu fundum sínum lagði nefndin megináherslu á að ræða hlutverk og markmið í menntun og starfi kennara, en skilningur og mat á þeim efnum er forsenda allra ákvarðana um kennaranám, gerð þess og inntak.

Í kaflanum um markmið og lagaákvæði um þau í viðauka I er einnig vikið að störfum nefndarinnar.

2. Mikilvægust nýmæli frumvarpsins.

Ýmis nýmæli eru í frumvarpinu, en mikilvægustu breytingar, sem lagt er til að gerðar verði á hlutverki Kennaraháskóla Íslands og fyrri skipan kennaranáms eru þessar:

1. Kennaraháskólinn skal vera miðstöð vísindalegra rannsókna í uppeldis- og kennslufræðum í landinu.
2. Hann skal annast uppeldis- og kennslufræðilega menntun allra kennara á grunnskólastigi og í öllum skólum á framhaldsskólastigi.
3. Heimilt er að fela skólanum að annast fullmenntun kennara í þeim greinum grunnskóla, sem kenndar eru í sérskólum við setningu laganna.
4. Stofna skal til kennslu í uppeldisfræðum til B.A.-prófs við Kennaraháskóla Íslands. Auk þess er heimilt samkvæmt ákvörðun skólaráðs og að fengnu samþykki menntamálaráðherra að efna til framhaldsnáms í Kennaraháskólanum til æðri prófgráðu en B.A.-prófs.
5. Menntamálaráðherra er heimilað að lengja kennaranámið um allt að einu ári að fengnum tillögum skólaráðs.¹⁾
6. Gert er ráð fyrir að tekið verði upp námseiningakerfi og kveðið er á um meginþætti kennaranáms á þeim grundvelli. Jafnframt er valgreinakerfið gert sveigjanlegra og tekur nú einnig til sérstakra verksviða í grunnskóla, t. d. byrjendakennslu.
7. Æfingaskólinn skal sinna þróunarverkefnum á uppeldissviði í samvinnu við menntamálaráðuneytið, einkum skólarannsóknadeild.

Miðstöð uppeldisfræðilegra rannsókna.

Með breytingum þessum er Kennaraháskólanum fengið aukið hlutverk á sviði fræðslu, rannsókna og frumkvæðis í uppeldismálum.

Margt ber til, að aukin áhersla er lögð á rannsóknarhlutverk Kennaraháskólans. Æ ljósara verður að sívaxandi íhlutun ríkisvalds um nám, námsferil og upp-

1) Ákvæði þessa efnis var felld brott úr frumvarpinu í menntamálaráðuneytinu.

eldi ungmenna að öðru leyti, flókin gerð nútímasamfélags og sífjölgun ytri áreita, gera uppeldisfræðilegar rannsóknir skyld og nauðsynleg tæki til að meta gildi löggjafar og framkvæmdar á sviði skólamála, svo og virk tengsl þeirra.

Kennurum er ætluð aðild að þróunarverkefnum í skólum og svo mun verða framvegis. Er þeim því brýn nauðsyn að kynnast vísindalegum vinnubrögðum þegar í námi sínu.

Auk þess er vald hæfra manna á aðferðafræði og rannsóknartækni á sviði uppeldis- og kennslufræði beint skilyrði fyrir sjálffræði og ábyrgri ákvörðun, gildur þáttur menningarlegs sjálfstæðis og vænlegust vörn gegn hvoru sem heldur er trénun eða valdboði í uppeldisháttum. Þjálfun kennaraefna við tók móðurmáls og ofríkislausu framsetningu á sem flestum sviðum uppeldisvísinda er mikilvægur þáttur slíkra fræðslu- og rannsóknarstarfa, svo að mál fræðimanna verði hvorki einkamál þeirra né villumál alþýðu, heldur nothæft tæki hennar í umræðu og ákvörðun.

Traustri fræðilegri þjálfun kennaraefna er ætlað að verða forsenda ábyrgðar skoðanamyndunar og vinnubragða í daglegu starfi og undirstaða frekari sérhæfingar, ef á það reynir.

Eitt nýjasta, skýrasta og mikilvægasta dæmi um skilning íslenska löggjafans á gildi uppeldis- og kennslufræðilegra rannsókna er ákvæði laga um grunnskóla nr. 63/1974, 62.—63. gr.

Barátta fyrir viðurkenningu löggjafans á rannsóknarþörf á sviði íslenskra uppeldismála er að vonum drjúgum eldri en löggjöf um grunnskóla. Íslensk kennarasamtök höfðu um áratuga skeið lagt áherslu á rannsóknir í þágu íslenskra barna og miðlun fræðilegra upplýsinga meðal kennara og skólamanna. Í þeim umræðum var þráfaldlega vitnað til þorsksins á miðunum og þeirrar viðhafnar, er hann nyti í fjárveitingum til rannsókna, meðan allsleysið eitt var lagt til uppeldisrannsókna. Reynsla hefur skorið úr því, að síst var ofgert við þorskinn. Ef til vill eru menn nú að rumska til þeirrar vöku, að á heimari miðum hafi þörfin síst verið minni.

Í III. kafla laga um menntun kennara frá 12. mars 1947 er æfinga- og tilraunaskóla ætlað veigamikil rannsókn- og ráðgjafahlutverk, sbr. viðauka II, en þetta tvennt verður að fara saman, ef vel á að vera.

Af sömu rót rann ákvörðun löggjafans um að koma á fót kennslustofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands, sbr. II. kafla sömu laga, og fjárveitingar til rannsóknastarfa dr. Matthíasar Jónassonar og nokkurra fleiri.

Félag íslenskra sálfræðinga beitti sér mjög fyrir því um árábil í samvinnu við kennarasamtök, að uppeldisfræðileg rannsóknastörf yrðu eflað og þeim tryggðar fjárveitingar og skipan, einkum á árunum um og eftir 1950. Lögðu þeir til að 0,25% af rekstrarfjárveitingum til skólamála ár hvert yrði varið til rannsókna. Hliðstæð hugmynd kom fram í frumvarpi til laga um grunnskóla, en náði ekki fram að ganga.

Með sérstökum bálki um rannsóknastofnun uppeldismála í lögum um Kennaraháskóla Íslands staðfesti löggjafinn að nýju nauðsynina á því rannsóknastarfi, sem mælt var fyrir um í lögum um menntun kennara nr. 16/1947. Skilgreind eru verkefni rannsóknastofnunarinnar, mannaflaþörf og stjórn, og ráð gert fyrir samvinnu Kennaraháskólans, Háskóla Íslands og menntamálaráðuneytisins.

Að formi til var stofnun þessari aldrei komið á fót, en skólinn rækti að sínum hlut skyldur sínar samkvæmt áður nefndum bálki í löggjöfinni og Alþingi lagði fé til starfseminnar í fjárveitingum til Kennaraháskólans.

Hér hefur verið gerð nokkur grein fyrir þörf kennaraefna á því að kynnast uppeldis- og kennslufræðilegu rannsóknastarfi svo og því, að alþýða og stjórnvöld þarfnast þeirra til hliðsjónar, er meta skal uppeldisleg markmið og aðgerðir til að ná þeim.

Hinni spurningunni hefur lítt eða ekki verið svarað, hvers vegna þörf væri á miðstöð vísindalegra rannsókna í uppeldis- og kennslufræðum né heldur, hvers vegna Kennaraháskóli Íslands skuli gegna því hlutverki.

Það leiðir af stöðu Kennaraháskólans, að hann er, svo sem Kennaraskólinn var á undan honum, miðstöð kennaramenntunar í landinu, og hún verður nýtileg eða lítilsháttar eftir því, hvernig skólinn er verki sínu og vanda vaxinn, en auknar kröfur á hendur skólanum og aðgerðir, er efla hann til að rækja hlutverk sitt, stuðla að sjálfsögðu að bættri menntun kennara.

Það leiðir og af stöðu Kennaraháskólans í skólakerfinu, að skylt ætti að vera og líklegt til þeirra áhrifa sem vænst er af uppeldisfræðilegu rannsóknastarfi að fela honum forystu um það öðrum fremur. Kennsla í uppeldisfræðum til háskóla-prófs, tengsl hennar við menntun kennara og starf á vettvangi, æfingaskólann og viðfangsefni hans eiga að fullnægja kröfum um fræðileg gæði náms og kennslu og tengingu kenninga og daglegra viðfangsefna á vettvangi.

Einsætt er, að jafnan er þörf hagsýni, hvort heldur er í meðferð mannafla, veraldlegra fjármuna eða annars, er til verðmæta kann að teljast. Á það því fremur við sem færri hendur eru til að vinna verkin, svo sem títt er í fámennu þjóðfélagi með fjölbreytt viðfangsefni.

Líklegt er, að hagsýni verði meiri, ef sami aðili hefur sýn yfir viðfangsefni eða tók á að skipuleggja þau og gefa ráð til um framkvæmd þeirra, beitingu mannafla og fjármagns og hagnýtingu á niðurstöðum í verki.

Með því að fela Kennaraháskóla Íslands slíka ábyrgð og aðild að vísindalegum rannsóknnum í uppeldis- og kennslufræðum yrðu vísindamenn færðir nær vettvangi og vettvangur nær rannsóknastofnunni.

Eðli uppeldislegra rannsóknaverkefna leiðir m. a. af lögbundnu hlutverki skóla, sbr. fyrrnefndan kafla í lögum um grunnskóla, en auk þess verður að ætla slíkri rannsóknastofnun heilskyggni á verkefni og hlutfallslegt gildi þeirra og því einnig eigið frumkvæði og frjálsræði um val á þeim. Samur hlýtur og að vera réttur og skylda þeirra stofnana, er Kennaraháskólinn tengist í rannsóknastarfi.

Það er eðli rannsókna, að niðurstöður vekja nýjar spurningar. Því verður ekki, ef vel á að fara, sagt fyrir um verkefnaval til frambúðar í hvorri merkingunni sem er, spásgagnar eða valdaboðs. Því skyldi löggjöf um slík efni vera rúm, en framkvæmd hnitmiðuð. Ákvæði frumvarps, 1. gr., 1.tl., heimilar jafnt frumrannsóknir sem hagnýtar rannsóknir.

Hér verður ekki freistað að gera grein fyrir umtaki og inntaki uppeldislegra rannsóknafna, er við blasa um þessar mundir, en nefna má örfá hefðbundin svið:

Markmið og möguleikar uppeldis, meðtalið nám og kennsla.

Kennslufræði, almenn og sérleg.

Jaðarsvið: sálarfræði, líffræði lífeðlisfræði og samfélagsfræði.

Ekki verður heldur gerð tilraun til að flokka ótöluleg og fjölbreytt rannsóknafni, er falla á þessi svið, rúm sem þröng. Nefna má þó örfá dæmi:

1. Hvenær, hvar og hvernig gerist vöxtur og nám?

Þetta er meginspurning, er teygir sig til allra fyrrnefndra sviða. Án ljósra svara við henni er m. a. torvelt að ákvarða skólaskyldu og ætlunarverk hennar.

2. Hvert er markmið kennslu í íslenskri stafsetningu? Hver er framkvæmd hennar, árangur og kostnaður?

3. Hver er námsárangur í hlutfalli við lengd skólatíma?

4. Hver er hlutfallslegur uppeldisárangur skólavistar og starfsvistar (þátttöku í atvinnulífi)? Með hvaða hætti verða tengsl þeirra farsælust?

5. Hverju máli skiptir stærð og samsetning námshóps í skóla?

Enginn mun glíma lengi né drengilega við þessar og þvílíkar spurningar, án þess að sannreyna að hann brestur trúverðug svör við þeim öllum.

Kennaraháskólinn annist kennslufræðilega menntun allra kennara á grunnskóla- og framhaldsskólastigi.

Það nýmæli að Kennaraháskólinn skuli annast uppeldis- og kennslufræðilega menntun allra íslenskra kennara á grunnskólastigi og í öllum skólum á framhaldsskólastigi leiðir af þeirri forsendu, að eftirsóknarvert sé, að kennarastéttin sé samstæð og heil í skilningi sínum á sameiginlegu hlutverki. Þá mun og reynast hagnæmt að fela Kennaraháskólanum verkefni þetta af þeim sökum, að margar náms- einingar verða sameiginlegar í uppeldis- og kennslufræðilegu námi kennara, á hvaða stigi sem þeir hyggjast kenna. Mun því starfslið skólans nýtast betur en ella og því verða brýning og ávinningur að því að takast á við verkefnið, en fjárveitinga- og framkvæmdavald mun eiga auðveldara með að glöggva sig á því, að saman verða að fara ríkar skyldur og full tök slíkrar stofnunar á að rækja þær, m. a. með því að fá til starfa mannafla, er notið hefur æskilegrar menntunar.

Fela má Kennaraháskólanum að annast kennslu í greinum sérkennaraskóla.

Nefndin hafði nokkra hliðsjón af hagræðingu, er hún lagði til að fela mætti Kennaraháskólanum fullmenntun kennara í skyldunámsgreinum, sem nú eru kenndar í sérskólum, því að af skipulagssökum getur komið sér vel fyrir flesta aðila að saman fari í Kennaraháskólanum nám í sérgrein og uppeldisfræðum, en auk þess leggur nefndin ríka áherslu á það megin sjónarmið, að nám kennara skuli vera kennslumiðað, þ. e. jafnan taka mið af væntanlegu starfi kennaraefnis, hvert svo sem viðfangsefnið eða greinin er.

Nú tíma kennslufræði leggur æ þyngrri áherslu á að temja nemendum æskilega námsaðferð og námsviðhorf með hliðsjón af sívaxandi þekkingu á flestum eða öllum sviðum. Þó fer fjarri, að kennara dugi að þekkja allt til kennslu, nema það sem hann á að kenna. Eftir sem áður, og raunar miklu fremur en áður, verður þekking kennara og skilningur hans á kennslugrein sinni að vera traust. Jafnvíst er, að enn síður má skorta á hæfni kennara til að koma efni sínu til skila í hendur og hug nemenda. Þann vanda, sem hér er til vísað verða námsskrárgerðarmenn að kljást við. Þeir komast ekki undan því að skilgreina námskröfur í greinum kennaraefnis, en þar verður ávallt mikillar hagsýni þörf í ráðstöfun á náms- og kennslutíma, og mun flestum fræðurum jafnan þykja á skorta þann tíma sem til umráða er í grein þeirra. Ströng sérhæfing í grein getur verið kennara á grunnskólastigi allsendis ófullnægjandi, þó að mikið nám liggi að baki. Er af því ljóst, að önnur sjónarmið hljóta að ráða efnisvali innan greinar í kennaranámi fyrir grunnskóla en öðru háskólanámi. Því er og einsætt, hversu örðugt muni vera að velja og hafna, er ákveða skal námsefni til kennaraprófs sem og að flétta hæfilega fast þætti greinar og kennslufræði.

Það sem hér hefur verið sagt á jafnt við, hvort sem greinar eru kenndar í sérskólum eða öðrum. Fleira kemur til, svo sem það meginviðhorf, að lögboðnar námsgreinar í grunnskóla skuli njóta jafnréttis, jafngildingar. Líklegt má telja, að samþýli þeirra í Kennaraháskólanum myndi stuðla að því flestu öðru fremur. Hér koma þó fleiri sjónarmið til álita, og vísast um þau efni til athugasemda við 1. gr., 3. tl.

Beint ákvæði um kennslu í sérgreinum var í lögum um Kennaraskóla Íslands frá 1963, og er greint frá því í viðauka II.

Kennsla í uppeldisfræði til B.A.- prófs.

Þeim mun nú fara mjög fækkandi, sem á annað borð velta uppeldismálum fyrir sér héraendis, en draga í efa gildi þess að innlend menntastofnun láti í té kennslu til undirbúnings háskólaprófi í uppeldisfræði.

Til skamms tíma hafa íslenskir námsmenn sótt slíkt nám til annarra þjóða. Þeir hafa víða leitað fanga, og það er vel í sjálfu sér, en hópurinn hefur verið svo

fámennur, að hann hefur brostið afl til að fylgja fræðum sínum eftir með samfelldum rannsóknum á uppeldismálum heima fyrir og áhrifum á þau. Því hefur honum ekki auðnast að stuðla að þróun greinar sinnar í hæfi við stað og tíma, enda þótt hver og einn hinna örfáu einstaklinga hafi verið trúr verkamaður í vingarðinum. Þetta þarf engan að undra, sem hugleiðir, hver er staða þeirra greina, sem sækja þurfa alla meiri háttar fræðslu og endurnýjun til erlendra menntastofnana. Þær munu fæstar eiga sér teljandi von þróunar án halds og trausts í eigin skóla heima fyrir, þar sem kostur er á að njóta fræðslu, námsaðstöðu og stunda rannsóknir til fullgilds háskólaprófs.

Lítilli þjóð og aflfárri er brýn þörf á því að hafa náin kynni af æðstu menntum annarra þjóða, en henni er lífsnauðsyn að njóta fræðilegs sjálfræðis í uppeldismálum.

Því meiri trú sem fest er á gildi umhverfisþátta í uppeldi — og þeim einum fær uppalandi breytt samkvæmt eðli máls — því skyldara er að kanna og meta með trúverðugum kenningum, tækjum og aðferðum það sem næst er í eigin samfélagi.

Íslenskur jarðvegur, íslenskt gróðurriki hefur verið kannað eftir föngum um langt skeið, hreistur og annað fleira á fiski hefur verið skoðað um áratugi, svo og smiðaeefni hvers konar til húsa og skipa, fallvötn, varmi og berggrunnur landsins, en uppeldiskjör íslenskra barna hafa engrar slíkrar fræðilegrar allsherjar athygli notið. eru þó kjör þeirra og umhverfi allt um margt frábrugðin því, er með öðrum þjóðum gerist.

Á síðustu misserum hafa orðið þau tímamót í þessum efnum, að stofnað hefur verið til kennslu í uppeldisfræðum til B.A.- prófs við Háskóla Íslands í tengslum við það uppeldis- og kennslufræðinám, sem skólinn hefur lengi gefið kost á fyrir B.A.- prófsmenn úr öðrum greinum og verið hefur skilyrði kennsluréttinda þeim til handa. Kennsla til B.A.- prófs í uppeldisfræði samkvæmt skipulegri námsáætlun hófst haustið 1975, og með breytingu á reglugerð háskólans í janúar 1976 var uppeldisfræði formlega bætt í tölu B.A.- prófsgreina.

Nefndin telur eðlilegt, að framangreind starfsemi í Háskóla Íslands verði færð í Kennaraháskólann. Er það í samræmi við þá meginstefnu sem mörkuð er í 1. gr. frv. um hlutverk Kennaraháskólans. Ef sú uppeldis- og kennslufræðimenntun framhaldsskólakennara, sem rækt hefur verið í Háskóla Íslands, flyst á vegu Kennaraháskólans eins og frv. gerir ráð fyrir, sýnist og eðlilegt að kennslan í uppeldisfræði til B.A.- prófs flytjist með, sökum þeirra tengsla sem að framan getur. En einnig frá sjónarmiði Kennaraháskólans sem almennrar kennaramenntunarstofnunar eru gild rök fyrir því, að koma beri á fót kennslu til háskólaprófs í uppeldisfræði við skólann.

Þó að vænta megi, að aukin ábyrgð og virkari afskipti alþýðu af uppeldi og uppeldismálum verði þjóðfélagsleg nauðsyn á næstu áratugum og sé það raunar nú þegar, og uppeldisfræðingar fá af þeim sökum víðari starfsvettvang, fer ekki hjá því, að skólar og ýmsar aðrar stofnanir verði sem fyrr miðsvæðis í uppeldisstarfi. Verður því að ætla, að háskólagengnir uppeldisfræðingar tengist kennurum fastar í starfi en öðrum mönnum og störf beggja muni nýtast því betur sem samvinna þeirra og gagnkvæmur skilningur er heilli. Farsælast mun reynast, að kynni þeirra og samstarf hefjist þegar í námi þeirra. eru þau rök að sjálfsögðu gildust í þessum efnum, er lúta að því, hversu menntun uppeldisfræðinga og kennara megi síðar nýtast í starfi.

Á hitt ber þó einnig að lita, að hagfelldara er að skipuleggja kennslu í uppeldisfræðum og auðveldari verkaskipting kennara, ef í sömu stofnun vinna fræðarar beggja, kennaraefna og uppeldisfræðinga. Það myndi og stuðla að eðlilegum og æskilegum tengslum uppeldislegrar kenningar og verklegrar framkvæmdar. Mun það báðum hollt, kenningunni og framkvæmdinni.

Ekki þykir vænlegt að stefna herra í fyrstu atlögu en stofna til náms undir B.A.- próf í uppeldisfræði við Kennaraháskóla Íslands. Þó er skylt að vænta þess og ætlast til þess að greinin og skólinn þróist á þá lund að hann megi búa vísinda-

menn undir æðri prófgráður, þegar fram líða stundir. Leggur nefndin því til, að það sé á valdi skólaráðs og menntamálaráðherra að taka ákvörðun um það.

Líta má á ákvæðin um kennslu í uppeldisfræði í Kennaraháskóla Íslands sem lokastig þeirrar þróunar hreinnar starfsmenntunar íslenskra kennara á háskólastigi, sem hvað fyrst örlar á í Menntamálanefndaráli II, 1921. Í nefndinni voru Guðmundur Finnbogason og Sigurður P. Sívertsen, en auk þeirra unnu að nefndarálitinu Ásgeir Ásgeirsson, Magnús Helgason og Steingrímur Arason. Stefna þessi tók skýrari mynd með lagaákæðum um kennslustofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands 1947, þó að ekki yrði úr framkvæmdum, hún var mjög í umræðu við undirbúning löggjafar um Kennaraskóla Íslands 1963, en loks staðfest í orði og verki í og með lögum um Kennaraháskóla Íslands 1971.

Einingar náms og meginþættir.

Nokkur vandi hefur stafað af því og óánægja meðal kennaraefna, að skýr fyrir-mæli hefur brostið um skilgreiningar á námseiningum í Kennaraháskólanum, enda þótt löggjöfin gerði ráð fyrir því að háskólarnir báðir viðurkenndu námseiningar hvor annars. Með frumvarpi þessu, ef að lögum verður, er úr því bætt. Einnig eru meginþættir náms skilgreindir skýrar en fyrr og valgreinakerfið gert sveigjan-legra, sbr. athugasemdir um þessi atriði við 15. grein.

Þróunarverkefni og samvinna Æfingaskólans og skólarannsóknadeildar.

Á síðastliðnum áratug mun reynsla hafa leitt fátt skýrar í ljós á sviði íslenskra skólamála en nauðsynina á heilli samvinnu yfirstjórnar þeirra mála og Kennaraháskólans. Sú þróunarstefna, sem löggjafi og ríkisstjórn hafa fylgt fram á þessum tíma, hefur galdið þess, að skólinn hafði lítil tók á því að leggja henni lið eða eiga frumkvæði. Löggjafi og framkvæmdavald hafa mjög fylgt alþjóðlegri stefnu í skóla-málum á þessum tíma, og auðkennist hún af því m.a. að endurskoða markmið náms og kennslu, viðfangsefni og vinnubrögð og virkja kennaralið, námsmenn og sam-félag til atfylgis um þvilik efni. Stefna þessi er um margt vænleg og líkleg til far-sælla áhrifa framvegis, ef vel er á haldið, en hér sem endranær geta góð vopn snúist í höndum manna, ef örugg tók brestur. Því er nauðsyn, að kennaraefni kyn-nist slíkum viðhorfum og vinnubrögðum rækilega þegar í námi sínu. Er af flestum sökum eðlilegt að fela Æfingaskólanum það hlutverk, því að þar á einkum að reyna á þjálfun kennaraefna við að tengja fræði sín frjóu verki. Jafnframt gæti Æfingaskólinn orðið framkvæmdavaldi til ráðuneytis og aðstoðar um endurmat og prófun á tækjum, vinnubrögðum og kenningum.

Athugasemdir við einstakar greinar.

I. KAFLI

Um 1. gr.

1. tl. Greinin ákvarðar hlutverk Kennaraháskóla Íslands og mikilvægustu breyt-ingar, sem lagt er til að á því verði gerðar.

Í gildandi lögum er svo fyrir mælt, 1. gr., 1. tl., að Kennaraháskóli Íslands skuli vera vísindaleg fræðslu- og rannsóknastofnun í uppeldis- og kennslufræðum, en hér er kveðið svo á, að hann skuli vera miðstöð vísindalegra rannsókna í upp-eldis- og kennslufræðum í landinu og búa stúdenta undir háskólapróf í þeim grein-um. Á það auk B.Ed.- prófs (kennaraprófs) einnig við B.A.- próf í uppeldisfræði, en það er nýmæli, sbr. 21. gr.

Með ákvæðum þessum er stefnt að því að tengja mannafla, fjármagn, náms- og rannsóknnaaðstöðu til eflingar uppeldisstarfi í landinu, enda flytjist kennsla í uppeldisfræði úr Háskóla Íslands í Kennaraháskólann.

2. tl. Það er nýmæli, að skólinn skuli annast uppeldis- og kennslufræðilega menntun allra kennara á grunnskólastigi og í öllum skólum á framhaldsskólastigi. Í því felst, að Kennaraháskóli Íslands taki að sér að annast þá kennslufræðilegu menntun, sem Háskóli Íslands lætur nú í té, einkum fyrir B.A.- prófsmenn, auk þess sem gert er ráð fyrir að stofnað verði til hliðstæðrar menntunar fyrir kennara ýmissa skóla á framhaldsskólastigi (sbr. 16. gr.). Kennarar í verklegum greinum við iðnskóla og aðra sérskóla hafa hingað til ekki átt kost á uppeldis- og kennslufræðilegri menntun hér á landi, nema á einstökum námskeiðum, m. a. hin síðari ár á vegum framhaldsdeildar Kennaraháskólans. Ætla verður að þeim sé þó engu síður þörf slíks undirbúnings undir kennslustarf sitt en kennurum bóklegra greina. Þá felst og í ákvæði þessa töluliðar sú stefna, að Kennaraháskólinn annist hinn almenna uppeldis- og kennslufræðilega þátt í menntun þeirra sérgreinakennara, **sem nú hljóta alla kennaramenntun sína á vegum sérskóla á viðkomandi sviði.** Þar er átt við myndlistarkennara, sem nema við kennaradeild Myndlista- og handíðaskólans, tónmenntakennara, sem nema við kennaradeild Tónlistarskólans í Reykjavík, hússtjórnarkennara, er hljóta menntun sína í Hússtjórnarkennaraskóla Íslands og íþróttakennara, sem nema við Íþróttakennaraskóla Íslands. Hversu sem sérgreinamenntun þessara kennara verður hagað að öðru leyti (sbr. og aths. við 3. tölul. þessarar greinar), sýnist eðlilegt og hagkvæmt, að þessi hluti náms þeirra verði á vegum Kennaraháskólans sem hinnar sérhæfðummiðstöðvar í uppeldis- og kennslufræðum.

Með nýmælum þeim, sem í þessum tölul. felast, er að því stefnt að styrkja tengsl kennara á mismunandi sviðum, efla skilning þeirra á starfi sínu og sameiginlegum kjarna þess, hver sem kennslugrein þeirra er, verksvið eða sá aldursflokkur sem kennt er. Vex þeirri stefnu nú mjög fylgi við á lönd. Einnig á ákvæði þetta að koma í veg fyrir tvíverknað og stuðla að hagfelldari nýtingu fjármagns, svo og bættri náms- og starfsaðstöðu í Kennaraháskólanum.

3. tl. Með upphafsákvæði þessa töluliðar er Kennaraháskólanum falið að annast fullmenntun¹⁾ kennara á grunnskólastigi í öllum þeim greinum sem kenndar eru til kennaraprófs við skólann. Ákvæði þetta er ekki nýmæli, en kemur í staðinn fyrir fyrra málslið 2. tl. 1. gr. í gildandi lögum, þar sem Kennaraháskóla Íslands er fengið það hlutverk „að veita fullnægjandi þekkingu og leikni til þess að leiðbeina ungmönnum á skyldunámsstigi“. Þess ber þó að gæta, að „skyldunámsstig“ hefur ekki að öllu sömu merkingu í þeim lögum og „grunnskólastig“, þegar lög nr. 63/1974, um grunnskóla, verða komin til fullra framkvæmda með eins árs lengingu skólaskyldu. — Með fullmenntun er átt við þær námskröfur, sem fullnægja þarf til kennararéttinda.

Í síðara ákvæði þessa tölul. er heimilað að fela Kennaraháskólanum að annast fullmenntun kennara í þeim greinum, sem nú eru kenndar í sérstökum kennaraskólum eða kennaradeildum. Í gildandi lögum (1. gr., 1. tl.) er mælt fyrir um að Kennaraháskólinn skuli, til að forðast tvíverknað, hafa samstarf við skóla, er mennta kennara í sérgreinum. Hér er um að ræða sérgreinar þær, sem vikið er að í athugasemdum við 2. tölul. hér að framan. Í þeim tölul. er gert ráð fyrir, að Kennaraháskólinn annist uppeldis- og kennslufræðimenntun kennara í þessum greinum, og er þar með þegar séð fyrir veigamiklu samstarfi og verkaskiptingu. Síðan er í þessum tölul. gert ráð fyrir að heimilt sé að ganga lengra og fela Kennaraháskólanum einnig sjálfa sérgreinamenntunina. Hvort og þá að hvaða marki þeirri heimild verði beitt hlýtur að ráðast af rækilegri athugun margra atriða, bæði kennslulegs og fjárhagslegs eðlis. Færa má ýmis rök fyrir hvorri tveggja skipaninni, sérskólafyrirkomulagi og sameiningu við almennt kennaranám í Kennaraháskólanum. Með hinu fyrra mælir m. a., að í sérskólunum sé fyrir hendi aðstaða, sem ella þyrfti að byggja upp í Kennaraháskólanum, svo og að kennaramenntuninni í viðkomandi greinum sé styrkur og hagur að sambýli og samstarfi við aðra sérmenntun í greinunum, svo

1) Í frv. er notað orðið fullnaðarmenntun.

sem er um myndlistarnám í Myndlista- og handíðaskóla Íslands og tónlistarnám í Tónlistarskólanum í Reykjavík. Á hinn bóginn má benda á, að sameining allrar kennaramenntunar fyrir grunnskóla í einni stofnun mundi stuðla að samræmingu kennaranámsins, jafnstöðu kennslugreina og einingu kennarastarfsins. Nefndin, sem frumvarpið samdi, taldi það ekki í verkahring sínum að taka heina afstöðu til þess, hvað best hentaði í þessum efnum, en taka ber fram, að ekki er ótrúlegt að mismunandi lausnir komi til álitna eftir því hvaða sérgrein á í hlut. Hversu sem ráðast kann um stofnanalega tilhögun kennaranáms í umræddum greinum, ber að leggja áherslu á að samhæfa það öðru kennaranámi eins og kostur er. Æskilegt er að þessar greinar geti orðið valgreinar til kennaraprófs (B.Ed.-prófs) með sama hætti og þær greinar, sem nú eru kenndar við Kennaraháskóla Íslands, enda virðist ekki ókleift að fella kennaranám í sérgreinunum inn í þá umgerð sem valgreinum er sniðin í 15. gr. frumvarpsins. Í því sambandi kann þó að þurfa að gera sérstakar kröfur um undirbúning til inngöngu í kennaranám, að því er listgreinar varðar.

4. tl. Í þessum tölul., sem fjallar um endurmenntun kennara, eru ekki aðrar breytingar frá hliðstæðu ákvæði í gildandi lögum en að starfsemin er ekki einungis miðuð við kennara á skyldunámssstigi, heldur bæði á grunnskóla- og framhaldsskólastigi. Hefur framkvæmdin þegar hneigst í þá átt.

Vert er að leggja áherslu á mikilvægi þessa þáttar í hlutverki Kennaraháskólans. Mönnum hefur orðið æ ljósara, að starfsmenntun í nútímaþjóðfélagi verður ekki áunnin í eitt skipti fyrir öll, heldur þarf hún að vera með nokkrum hætti áfangamenntun. Kennarastarfið mun mörgum störfum fremur jafnan verða háð slíkrí kvöð um sífellda endurnýjun menntunarforðans.

II. KAFLI

Um 2. gr.

Grein þessi kveður á um, hverjum falin sé æðsta stjórn Kennaraháskóla Íslands. Hún samsvarar að nokkru leyti 1. og 3. lið 2. gr. gildandi laga, en nokkur nýmæli eru í frumvarpinu. Lagt er til, að stjórn skólans sé einfölduð, þannig að í stað skólastjórnar og skólaráðs komi nú aðeins skólaráð. Hins vegar er lagt til, að sú skipulagsbreyting sé gerð stjórn skólans til styrktar, að greint sé skýrar á milli kjörinna fulltrúa starfsmanna í skólaráði og stjórnskipaðra embættismanna skólans, svipað og tíðkast hefur í Háskóla Íslands. Gert er ráð fyrir, að stofnuð sé staða skólaritara er annist í umboði rektors eftirlit með daglegri starfsemi skólans og hafi heimild til að skuldbinda skólann fjárhagslega. Ekki eru líkur á, að þessi nýja skipan hafi aukinn kostnað í för með sér, þar sem vararektor mundi þá ekki lengur gegna launuðu starfi, heldur verða staðgengill rektors í forföllum. Ætlast er til, að rektor geti með þessu fyrirkomulagi helgað sig í auknum mæli stefnumótun í málefnum skólans og almennu eftirliti með stjórn hans. Í stað ákvæðis 2. tl. 2. gr., um skólanefnd kennaraskóla, er hér gert ráð fyrir mun einfaldari og sveigjanlegri heimild fyrir menntamálaráðuneytið að efna til funda um kennaramenntun. Að öðru leyti eru hér ákvæði, sem ætlað er að kveða skýrar á um valdsvið hinna einstöku stjórnunaraðila.

Um 3. gr.

Greinin fjallar um kjör rektors og vararektors. Er kosningarréttur til embætta þessara rýmkaður nokkuð frá því, sem nú er í 4. tl. 2. gr. Um kjör rektors og vararektors er lagt til, að ákvæði 39. gr. reglugerðar um Kennaraháskóla Íslands verði flutt í lög. Er það og í samræmi við lög um Háskóla Íslands.

Nýmæli er ákvæðið um það, hvernig með skuli fara, ef rektor fellur frá, lætur af störfum, áður en kjörtímabil hans er á enda, svo og ef rektor forfallast vegna veikinda eða fær leyfi frá störfum.

Um 4. gr.

Grein þessi fjallar um skipulag skólaráðs. Er það í stórum dráttum hið sama og í 2. gr. gildandi laga. Fulltrúum í ráðinu er þó fjölgað nokkuð í því skyni, að allir starfshópar skólans eigi þar fulltrúa. Að öðru leyti er ákvæðið gert glegggra en áður, m. a. um það, ef fulltrúi forfallast.

Um 5. gr.

Nýmæli er það í frumvarpinu að kveða á um nokkur meginatriði fundarskapa, er miklu varða um greiða og skipulega fyrirtekt og afgreiðslu mála í skólaráði. Sambærilegt ákvæði er nú í 38. gr. reglugerðar skólans.

Um 6. gr.

Ákvæði um starfsmannafundi eru nýmæli. Er því ætlað að fylla upp í það skarð, er myndast kann við afnám skólastjórnar og kennarafunda. Tilhögun þessi er sveigjanlegri, en ætti að koma að svipuðu gagni. Ályktanir starfsmannafunda eru ekki bindandi fyrir skólaráð.

Um 7. gr.

Hér er fjallað um skorir. Er ætlast til, að hver skor verði stjórnunareining með svipuðum hætti og verið hefur. Lagt er til, að nemendur hafi tvo fulltrúa á fundum hverrar skorar. Þá er og stefnt að því að treysta tengslin við Æfingaskólann með því að æfingakennarar þar eigi jafnan rétt til fundasetu og þátttöku í afgreiðslu mála sem greinakennarar. Ákvæðið um kjör skorarstjóra er óbreytt.

Um 8. gr.

Nýtt ákvæði er hér um fundarskóp skora. Er því ætlað að skapa festu varðandi boðun funda og meðferð mála á fundum. Nýtt er einnig ákvæðið um heimild skora til starfa í sérgreindum hópum eftir fræðasviðum, enda ljóst af 17. gr. frumvarpsins, að mjög ólíkar greinar lenda saman í sumum skorum, en hins vegar ekki æskilegt að fjölga þeim af stjórnunarástæðum.

III. KAFLI

Í þennan kafla er skipað saman ákvæðum, sem í l. nr. 38/1971 féllu undir kaflana um nemendaráð og inntöku nemenda í skólann, 3. og 4. gr. Eru ákvæði þessi lítt breytt efnislega í hinu nýja frumvarpi, en auk þeirra er bætt við nokkrum nýjum efnisákvæðum.

Um 9. gr.

Ákvæði um inntökuskilyrði sætir litlum breytingum. Það er þó heldur skýrara og einfaldara í framkvæmd en gildandi ákvæði. Í 1. tl. er miðað við jafngilt próf í stað jafngilds náms. Auk þess er sú breyting gerð, að skólaráð (áður skólastjórn) þarf ekki að leita samþykkis menntamálaráðherra, ef það telur önnur próf en stúdentspróf tryggja jafngildan undirbúning. Verður að ætla, að skólinn sé sjálfur best fallinn til að dæma um það.¹⁾

1) 1. tl. þessarar greinar var frá hendi nefndarinnar sem frv. samdi orðaður á þessa leið: „1. Stúdentspróf. Þó getur skólaráð heimilað inngöngu á grundvelli annarra prófa, ef ráðið telur þau tryggja jafngildan undirbúning.“ Í menntamálaráðuneytinu var undanþáguákvæðið rýmkað þannig, að heimilt skuli að taka auk „annarra prófa“ tillit til náms og starfsreynslu þegar metið er hvort umsækjandi hafi nægan undirbúning til að hefja nám í Kennaraháskóla Íslands. Þróunin varðandi inntöku í háskóla er nú víða í þá átt, að láta ekki tiltekin próf vera allsráðandi í því efni, heldur líta einnig til þess, ef umsækjandi hefur með öðrum hætti aflað sér undirbúnings sem telja megi nægan grundvöll að viðkomandi háskólanámi. Þegar nefnd er starfsreynsla er hér sérstaklega haft í huga, að þeir sem fengist hafa við kennslustörf um nokkurt skeið með góðum árangri geti átt þess kost að setjast í Kennaraháskólann án þess að ljúka stúdentsprófi, ef skólaráð metur fullnægjandi forsendur fyrir hendi að öðru leyti.

2. tl. er efnislega samhljóða nógildandi 2. tl. 4. gr. að breyttu breytanda.

Í stað ákvæðis um hæfnispróf og lágmarkseinkunn í íslensku er hér lagt til að setja megi í reglugerð nánari ákvæði um inntöku nemenda í skólann eða í einstakar valgreinar. Hér falla undir m. a. heimild til almennrar takmörkunar á inntöku nemenda í skólann vegna óviðráðandi fjölda umsókna og heimild til að ákveða lágmarkseinkunnir í einstökum greinum.

Um 10. gr.

Ákvæði um heilbrigðisskilyrði, er áður var í 4. tl. 1. mgr. 4. gr., er nú gert ítarlegra og raunhæfara. Einkum er eftirlit með heilbrigðisástandi nemenda styrkt með því að lögfesta heimild til að ákveða í reglugerð um heilbrigðisskilyrði við skrásetningu og um heilbrigðisrannsóknir eftir ákvörðun skólaráðs.

Um 11. gr.

Þetta er nýmæli í lögnum. Er það að nokkru leyti sniðið eftir 24. og 25. gr. l. nr. 84/1970, um Háskóla Íslands. Ekki þykir síður þörf hér að kveða á um viðurlög, ef nemandi brýtur lög eða aðrar reglur skólans eða gerist sekur um alvarlegt refsilagabrot. Er það bæði byggt á nauðsyn þess að halda uppi hæfilegum aga og aðhaldi innan skólans, almennum varnaðarsjónarmiðum og ekki síst því, að ungmennti þau, er veljast til kennslu barna og ungmenna síðar meir, séu vel þroskuð siðferðislega og vammlaus í öllu líferni sínu.

Ekki er ætlast til, að til brottvikningar að fullu komi, nema um ítrekun sé að ræða eða stórfelld brot. Ella má láta við áminningu sitja eða brottvikningu um stundarsakir. Ætíð hefur nemandi rétt til að skjóta ákvörðun um brottrekstur til úrskurðar menntamálaráðherra. Ekki má nemandi þó ganga undir próf, meðan á málskoti stendur.

Auk málskotsréttar nemanda á ætíð að veita honum kost á að svara til saka, og ætíð skal leita álits nemendaráðs, áður en brottvikning er ráðin.

Ákvæði 2. mgr. um brottvikningu að fullu vegna tiltekinna alvarlegra refsilagabrota er aðeins heimildarákvæði og því vægara en sambærilegt ákvæði 25. gr. l. nr. 84/1970. Brot þau, sem hér um ræðir, eru einungis þau brot, er hafa flekkun mannrófs í för með sér, þ. e. ef sakhörningur hefur verið fullra 18 ára, er hann framdi brotið, og refsing er 4 mánaða fangelsi óskilorðsbundið hið minnsta eða öryggisgæsla er dæmd, sbr. 2. gr. l. nr. 52/1959, sbr. 1. gr. l. nr. 45/1961.

Um 12. gr.

Ákvæði 1 mgr. er nýmæli í lögum um Kennaraháskólann. Þykir heppilegt að lögfesta skýra reglu til að forðast hugsanlegan ágreining um það, hvort nemandi teljist við nám í skólanum og njóti réttinda og beri skyldur sem innritaður nemandi. Gert er ráð fyrir, að í reglugerð megi áskilja árlega skráningu, í því skyni fyrst og fremst að koma við betri yfirsýn og meira aðhaldi en áður. Jafnframt þykir rétt að heimila ákvörðun skrásetningargjalda með reglugerð og hvernig þeim skuli varið, m. a. í þarfir nemenda sjálfra. Ákvæðið er að mestu í samræmi við 21. og 26. gr. l. nr. 84/1970, um Háskóla Íslands.

Í 2. mgr. er heimilað að setja reglugerðarákvæði um námsástundun nemenda.

Um 13. gr.

Ákvæði um nemendaráð er efnislega óbreytt, sbr. 3. gr. gildandi laga. Nemendaráði er þó einnig ætlað að tilnefna fulltrúa nemenda á skorafundi.

IV. KAFLI

Um 14. gr.

Í gildandi lögum er gert ráð fyrir þriggja ára námi með 8½—9½ mánaða kennslu á ári. Menntamálaráðuneytið getur þó leyft allt að hálfsmánaðarvik frá þessu ákvæði. Sú hefð hefur skapast, að kennsluárið væri 9 mánuðir, frá 1. september til 31. maí. Í frumvarpinu er gert ráð fyrir að kennsluárið geti verið 9½ mánuður, ef ástæða þætti til.

Nýmæli er það í þessari grein að menntamálaráðherra sé heimilt að lengja námið um allt að einu ári að fengnum tillögum skólaráðs.¹⁾

Kröfur um menntun kennara verða sífellt meiri og fleiri svið, sem þeir verða að kunna skil á. Með lögnum frá 1971 var kennaramenntun á Íslandi færð mjög til samræmis við það sem þá gerðist hjá þeim grannþjóðum okkar, sem við tókum helst mið af. Námslengd mun þó fremur hafa verið sambærileg við lægri mörkin þar og mun sá samanburður heldur hafa orðið okkur í óhag er tímar liðu.

Um 15. gr.

Sú breyting er hér gerð frá gildandi lögum að námið er skipulagt í námseiningum þar sem hver eining er ígildi einnar viku vinnu, en í gildandi lögum er öllum námstímanum skipt í 12 hluti og hver hlutur jafngildir um það bil 6 vikustundum árlangt. Breytingin er gerð til auðveldunar á námsskipulagi og námsmati og er í samræmi við einingamat, sem nú er notað eða í undirbúningi að nota í skólakerfinu, m. a. í vaxandi mæli í Háskóla Íslands. Ætti því þessi tilhögun jafnframt að auðvelda gagnkvæma og sjálfsagða viðurkenning námshluta milli Kennaraháskólans og Háskóla Íslands.

Skipting námsins í meginþætti felur í sér meiri sveigjanleika fyrir nemendur í vali námsefnis en er í gildandi lögum. Valfrelsi innan ákveðinna marka nær nú til rúmlega 60% námsefnis í stað tæpra 50% áður. Ásamt námseiningaskiptingunni ætti námsþáttaskipulagið að gera hægara um vik fyrir kennara, sem hafa hug á að bæta við nám sitt með markvissum hætti, t. d. afla sér aukinnar menntunar í grein til viðtækari kennsluréttinda.

Sveigjanleiki námsmagns í einstökum valgreinum er aukinn verulega eða í 30 einingar úr nálega 15 einingum í gildandi lögum.

Gert er ráð fyrir að allir, sem B.Ed.- prófi ljúka, hafi hlotið undirbúning til að sinna almennri bekkjarkennslu en auk þess er nemandi gefið svigrúm til að einbeita sér hvort heldur er að bekkjarkennslu með fjölbreyttu námsgreinavali eða að kennslu einstakra námsgreina með þröngu vali (45 einingar í valgreinum).²⁾

Nemandi, sem velur list-eða verkgrein, skal taka 55 einingar í þeirri grein, 30 einingar í almennum uppeldisgreinum, 5 einingar skyldunám m. a. í móðurmáli og 15 einingar annaðhvort bóklega valgrein eða bóklegar bekkjargreinar.

Gert er ráð fyrir að æfingakennslu verði ætlaður svipaður tími og nú er.

Um 16. gr.

Hér er aðeins um að ræða nánari skilgreiningu á magni þess náms, sem kveðið er á um í 1. gr., 2. tl., 2. ml.

1) Þetta ákvæði var fellt úr frv. í menntamálaráðuneytinu.

2) Ákvæðin um II. námsþátt, bekkjargreinar, voru þannig frá hendi nefndarinnar, sem frumvarpið samdi:

„II. Bekkjargreinar, samtals 30 einingar. Í þessum þætti skulu 10 námseiningar vera skyldunám fyrir öll kennaraefni, þ. á m. í móðurmáli, en 20 einingar skiptast að jöfnu milli bóklegra greina annars vegar og list- og verkgreina hins vegar.“

Í menntamálaráðuneytinu voru ákvæðin færð í það horf sem nú er í frumvarpinu, með viðauka um lestrar- og skriftarkennslu. Var það gert til að taka af tvímæli um að allir brautskráðir grunnskólakennarar skyldu hafa hlotið undirstöðubjálfun í slíkri kennslu, m. a. vegna þarfa lítilla skóla, þar sem verkaskiptingu eftir greinum og aldursstigum verður síður við komið.

Um 17. gr.

Nokkrar breytingar eru hér gerðar frá gildandi lögum um skipun námsgreina í skórir.

1. Uppeldisskor. Siðfræði, kristinfræði og trúarbragðasaga eru fluttar í uppeldisskor úr félagsskor.
2. Félagsskor. Úr skorinni eru fluttar siðfræði, kristinfræði og trúarbragðasaga. Inn koma í staðinn landafræði úr raungreinaskor og hagfræði, sem er ný grein.
3. Málaskor. Hér er engin efnisbreyting.
4. Raungreinaskor. Landafræði er flutt í félagsskor.
5. List- og verkmenntaskor. Mynd- og handmennt kemur í stað teikunar og handavinnu, tónmennt í stað tónfræði, líkamsrækt í stað íþróttar. Orðalagsbreytingar þessar leiða ekki sjálfkrafa til breytinga á inntaki greinanna. Nokkuð öðru máli gegnir um leiktjáningu í stað leiklistar. Með breytingunni er lögð áhersla á uppeldislegt markmið kennslunnar.

Óbreytt er gildandi heimild stjórnar skólans að fjölga eða fækka kennslugreinum að fengnu samþykki menntamálaráðherra.

Um 18. gr.

Greinin er nýmæli og þarf ekki skýringa við.

Um 19. gr.

Greinin er efnislega óbreytt frá gildandi lögum, sbr. 8. gr.

Um 20. gr.

Ákvæði þessarar greinar á sér hliðstæðu í lögum um grunnskóla, 12. gr., 5. tl.¹⁾

V. KAFLI

Um 21. gr.

Greinin er nýmæli og er meginákvæði hennar, að stofna skuli til kennslu í uppeldisfræði til B.A.- prófs við Kennaraháskólann, rökrétt afleiðing þeirrar stefnu, sem mörkuð er í 1. gr., að Kennaraháskóli Íslands skuli vera miðstöð vísindalegra rannsókna í uppeldis- og kennslufræðum hér á landi. Námsstími og námskröfur skulu vera sambærileg við annað nám til B.A.- prófs.

Eðlilegt þykir, að nemendur, sem lokið hafa B.Ed.- prófi eða öðrum kennara-prófum, þar sem uppeldisfræði er hluti námsefnis, skuli fá fyrri námseiningar metnar sem hluta af námi í uppeldisfræði. Er það í samræmi við anda laga þessara og almenna stefnu.

Rétt þykir að hafa heimild í reglugerð til að ákveða, að námsþættir eða námsgreinar tengdar uppeldisfræði séu hluti náms til B.A.- prófs í uppeldisfræði, svo og að heimilt sé að sækja það nám til Háskóla Íslands, ef þörf gerist, sbr. einnig 26. gr., enda kveði reglugerð á um inntak og umtak þeirra námsþátta.

Ætla verður að uppeldisvísindi eflist svo á Íslandi í framtíðinni, að megin-kennslustofnun þeirra verði bæði fært og skylt að kenna þau til lokastígs háskólanáms.

Um 22. gr.

Í greininni er kveðið á um að við Kennaraháskólann starfi rannsóknastofnun í uppeldisfræði samkvæmt ákvörðun skólaráðs og með samþykki menntamálaráðherra, en um starfssvið hennar, stjórn o. fl. skal setja nánari ákvæði í reglugerð.

Í gildandi lögum um Kennaraháskóla Íslands eru ákvæði, 14. og 15. gr., um

---

1) Ákvæði um leiðsögukennara, með skírskotun til grunnskólalaga, var bætt við frumvarpsgreinina í menntamálaráðuneytinu.

sérstaka rannsóknastofnun uppeldismála, sem gert er ráð fyrir að starfrækt sé með aðild Kennaraháskólans og Háskóla Íslands auk þess sem skólarannsóknadeild menntamálaráðuneytisins eigi aðild að stjórn hennar. Stofnun þessari hefur ekki verið komið á fót, þótt unnið hafi verið að ýmsum uppeldisfræðilegum rannsóknaverkefnum á vegum þeirra aðila, sem ætlað var að standa að stofnuninni. Í þessu frumvarpi er gert ráð fyrir að hlutverk slíkrar stofnunar verði fellt undir verksvið Kennaraháskóla Íslands. Er það í samræmi við þá meginstefnu frumvarpsins, að Kennaraháskólinn skuli vera miðstöð vísindalegra rannsókna í uppeldis- og kennslufræðum hér á landi. Af því leiðir að sú starfsemi, sem lýtur að fræðilegum og hagnýtum rannsóknum á að vera jafnsjálfsagður þáttur í viðfangsefnum skólans og kennslan sjálf. Samkvæmt 22. gr. er gert ráð fyrir að fá megi þessum þætti starfseminnar stofnunarform, þar sem líklegt er að það verði til þess fallið að treysta skipulagslegan grundvöll rannsóknanna og auðvelda áætlanagerð og yfirsýn. Þá verður og með því móti hægara að tengja sérfræðinga utan kennaraliðsins rannsóknastarfinu, þegar slíkt kann að þykja æskilegt. Jafnframt verður kennurum skólans auðveldara að fullnægja rannsóknaskyldu sinni, ef þeir njóta stuðnings slíkrar stofnunar. Um hliðstæða tilhögun má vísa til rannsóknastofnana á vegum Háskóla Íslands.

Sjálfsagt er að rannsóknastofnun í uppeldisfræðum við Kennaraháskólann kosti kapps um eðlilegt samstarf við aðra aðila sem starfsemi hennar tengist. Til greina kemur að slíku samstarfi sé formlega skipað með ákvæðum í reglugerð, þar sem mæla skal nánar fyrir um starfssvið stofnunarinnar og stjórn, svo og tengsl hennar við aðrar stjórnarstofnanir skólans.

VI. KAFLI

Um 23. gr.

Greinin er allmiklu styttri en sambærileg grein í gildandi lögum, sbr. 9. gr. Hún er rammagrein, sem fær fyllingu í reglugerð og gefur auk þess skólaráði auklið svigrúm um framkvæmd prófa.

Ákvæðið um að kennarar standi fyrir prófum, hver í sinni grein, felur í sér að kennari skuli sjálfur semja próf sín og ákveða umfang þeirra, þó að sjálfsögðu í samræmi við námsskrá og reglugerð.

Um 24. gr.

Engin ákvæði eru í gildandi lögum um endurtekningu prófa.

Þá er gert ráð fyrir að í reglugerð megi setja ákvæði um endurtöku prófs til að fá betri vitnisburð, þótt nemandi hafi hlotið lágmarkseinkunn í greininni.

Um 25. gr.

Hér er mælt fyrir um hvernig dæma skuli fullnaðarpróf. Í greininni felast veigamiklar breytingar frá gildandi lögum, en í meginatriðum er fylgt þeirri tilhögun, sem ákveðin var í Háskóla Íslands með lögum nr. 45/1976. Samkvæmt því er gert ráð fyrir, að prófdómendur utan skólans verði að meginreglu einungis við skriflegt próf, ef sérstök ástæða þykir til. Þá er og nemendum, sem ekki standast próf, tryggður réttur til málskots að því er varðar mat kennara á skriflegri úrlausn.

Í greininni eru ákvæði um val prófdómenda og skipunartímabil, ítarlegri en í gildandi lögum.

Um 26. gr.

Í gildandi lögum, 1. gr. 1. tl., er kveðið svo á að Kennaraháskóla Íslands og Háskóla Íslands sé skylt að viðurkenna sambærilegar námseiningar eða námsþætti hvor annars, ennfremur að Kennaraháskólinn skuli hafa hliðstætt samstarf við aðra skóla, er mennta kennara í sérgreinum. Hér eru þessi ákvæði almennari og ákveðið hverjir meti slíkt nám og hverjir skuli kallaðir til ráðuneytis þar um.

VII. KAFLI

Um 27. gr.

Í gildandi lögum eru ákvæði um fjölda prófessora og dósentra. Ákvæði þetta hefur reynst dauður bókstafur og er það því fellt niður í frumvarpinu og í þess stað gert ráð fyrir að stofnun nýrra kennaraembættanna fari eftir ákvörðun menntamálaráðherra að fengnum tillögum skólaráðs og eftir því sem fé er veitt til slíkra embættanna í fjárlögum.

Nýmæli er heimild til að skipa dósentra eða lektora tímabundið.

Í lokamálgrein er lögfest heimild til að kveða á í reglugerð um meginreglur varðandi starfsskyldur kennara. Í gildandi reglugerð um skólann er þó að finna slíkar reglur.

Um 28. gr.

Nýmæli er það að skólaráð ráði aðjúnta í stað menntamálaráðherra áður.

Þrengd eru ákvæði um að veita megi umsækjanda, sem ekki fullnægi kröfum um fullgilt háskólapróf auk prófs í uppeldis- og kennslufræðum fasta stöðu við skólann. Er nú undanþágan aðeins bundin við lektorsstöður og háð því skilyrði, að dómnafnd hafi fjallað um umsóknina og metið umsækjanda hæfan til starfsins.

Um 29. gr.

Nýmæli er hér staða skólaritara, sbr. greinargerð með 2. gr.

Sú breyting er hér gerð að menntamálaráðherra skipar eða ræður fast starfslið skólans annað en kennara. Í gildandi lögum er rektor falin ráðning þessara starfsmanna, en í reynd hefur hún þó verið í höndum ráðuneytisins að undanskilinni ráðningu aðstoðarrektors.

Um 30. gr.

Með breytingum þeim, sem greinin gerir ráð fyrir á ákvæðum gildandi laga um orlof við Kennaraháskólann (sbr. 23. gr. laganna), er megináhersla lögð á þarfir skólans og frumkvæði. Kemur það fram með þrennum hætti:

- 1) orlof skal vera heimilt föstum starfsmönnum skólans, en ekki kennurum hans einum,
- 2) skylt er ráðuneyti að leita umsagnar rektors um umsóknir um orlof starfsmanna,
- 3) réttur til orlofs er ekki gerður háður þjónustualdri starfsmanns.

Sveigjanleiki ákvæða frumvarpsins er eftir því sniðinn að reglur um orlof verði í reynd til að efla hæfni starfslíðs skólans.

Á því er alllög hefð að veita kennurum einum fastra starfsmanna við skóla orlof. En hvort tveggja er, að við Kennaraháskólann kunna fastir starfsmenn að inna mikilvæga kennslu af höndum, þó að ekki beri þeir kennaranafn — það á við bókaverði — og aðrir kunna ásamt þeim að láta í té ýmsa þjónustu við kennaranám, t. d. í tækni margháttari, og getur mikið oltið á því fyrir skólann að þeim gefist kostur á að auka við sig námi.

VIII. KAFLI

Um 31. gr.

Greinin kveður á um rekstur sérstaks hverfissskóla í Reykjavík, sem skal vera miðstöð æfingakennslu við Kennaraháskóla Íslands. Greinin er í aðalatriðum samhljóða 16. gr. gildandi laga.

Æfingadeildir hafa starfað við Kennaraskóla Íslands allt frá stofnun hans. Deildirnar sóttu nemendur víðsvegar að úr borginni, en á því varð þó breyting árið 1968, þegar hverfissskóli tekur til starfa í eigin skólahúsi á lóð Kennaraskólans. Ákvæði höfðu þó verið í lögum um sérstakan æfingaskóla allt frá árinu 1943, sbr. l. nr. 50/1943, um Kennaraskóla Íslands.

Í greininni segir, að skólinn sé miðstöð æfingakennslu Kennaraháskólans. Er hér skýrar að orði kveðið en í 16. gr. gildandi laga og þáttur skólans í menntun kennara nánar afmarkaður en þar er gert.

Skilgreining skólans sem miðstöðvar æfingakennslunnar felst m. a. í eftirfarandi:

1. Æfingaskólinn og starfsmenn hans eru ábyrgðarmenn við mótun æfingakennslunnar jafnt í einstökum greinum og kennslustarfi samfelldu. Þeim er ætlað, undir stjórn skólastjóra og æfingastjóra, að annast faglega umsjón með æfingakennslu í öðrum skólum og vera lausráðnum æfingakennurum þar til halds og trausts. Af framansögðu leiðir óbeint, að einungis hluti æfingakennslunnar fer fram í Æfingaskólanum sjálfum, þótt skólinn muni, svo sem skylt og eðlilegt er, hafa innan sinna veggja hlutfallslega fjölmennari hóp kennaranema en aðrir skólar. Sá misskilningur skýtur stundum upp kolli, að sérstaða Æfingaskólans sé í því fólgin að þar skuli allir nemar fá alla sína æfingu í kennslu. Þetta er að sjálfsgöðu hvorki framkvæmanlegt né æskilegt.
2. Kennaranemar skulu eiga samastað í skólahúsi Æfingaskólans, er þeir vinna að undirbúningi kennsluæfinga sinna. Gildir þetta jafnt fyrir nema, er sækja kennsluæfingar sínar í Æfingaskólanum sjálfum og þá, sem sækja til annarra skóla, að svo miklu leyti sem slíku verður við komið og hentugt þykir. Athvarf kennaranema þarf að vera í húsnæði sérstaklega búnu til þessara nota. Þar þarf að vera til reiðu kennsluefni, kennslutæki og önnur nauðsynleg gögn. Aðstaða þessi myndi jafnframt notuð þegar efnt væri til námskeiða fyrir nema og kennara í notkun kennslu- og námsgagna.
3. Æfingaskólanum er einnig ætlað að gegna hlutverki sínu sem miðstöð æfingakennslu í landinu með því að sinna nýbreytni í skólastarfi öðrum skólum fremur og veita þannig verðandi kennurum færi á að fylgjast með verklagi í skóla, sem er í skipulegri þróun. Sjá um þetta atriði nánar í skýringum, sem fylgja 31. gr.

Nafn skólans er styttni úr Æfinga- og tilraunaskóli Kennaraháskóla Íslands. Er þetta eingöngu gert til hægðarauka, þar eð nafnið er þannig heldur styttra og þjálla.

Til að fyrirbyggja hugsanlegan misskilning skal tekið skýrt fram að með nafnbreytingunni er ekki gefið í skyn, að þetta skuli draga úr verkefnum skólans á sviði nýbreytni og tilrauna við nám og kennslu. Þessu er þveröfugt farið svo sem víða kemur skýrt fram í frumvarpinu og þessari greinargerð.

Forskóladeildir fyrir 5 og 6 ára börn eru þegar í Æfingaskólanum. Í lok greinarinnar er ákvæði sem heimilar að svo verði einnig framvegis að fengnu samþykki menntamálaráðuneytisins.

Um 32. gr.

Greinin fjallar um tilraunahlutverk skólans og nýbreytni við nám og kennslu. Ákvæði greinarinnar stefnir að sama marki og 17. gr. gildandi laga, en eftir öðrum leiðum, enda margt breytt, þótt ekki sé lengra um liðið frá setningu þeirra.

Í lögum um Kennaraskóla Íslands frá 1947 og 1963 voru ákvæði um að Æfingaskólinn skyldi starfa sem tilraunaskóli og jafnframt sinna rannsóknnum á sviði skólamála, sbr. viðauka II. Fyrir löggjafanum hefur sennilega vakað að skólinn sinni a. m. k. að einhverju leyti verkefnum, sem síðar voru falin skólarannsóknadeild menntamálaráðuneytisins. Lagaákvæði þessi um Æfingaskólann komu þó aldrei til framkvæmda né heldur ákvæðin í lögum nr. 16/1947, um rannsóknastofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands. Lögum um Kennaraháskóla Íslands frá 1971 geyma enn ákvæði um tilraunaskóla og rannsóknaskyldu. Hefur starfsemi skólans þróast í þá átt síðan skólinn tók til starfa sem hverfissskóli og flutti í sérstakt skólahús. Á þessum árum hefur einnig samstarf ráðuneytis og Æfingaskólans orðið virkara en áður var.

Nokkuð hefur verið gagnrýnt á undanförunum árum, að samhæfingu skorti milli starfsmenntunar kennara og breytinga á kennslu og námsefni, sem menntamálaráðuneytið beitir sér fyrir. Í umræðu um Æfingaskólann hefur fyrr og síðar bryddað á þeirri skoðun, að æfingakennsla og vísindaleg rannsóknastörf á sviði kennslustarfa færu illa saman, þar eð halda þyrfti rannsóknabreytum sem mest einangruðum og aðstæðum óbreyttum, ef mark skyldi taka á niðurstöðum, en þetta hlýti að reynast erfitt í deildum, þar sem æfingakennsla færi fram. Þessi rök eru réttmæt a.m.k. í sumum tilvikum, ef miðað er við rannsóknir skv. aðferðalíkani raunvísinda. Skal og heldur ekki gert lítið úr þörf nákvæmni af þessu tæi, t. d. í mörgum greinum sálarfræði og einnig við prófun kennsluáðferða. Hins vegar er oft ógerlegt að koma við slíkum vinnubrögðum þegar leggja skal reynsludóm á nýjungar í kennslu eða hagnýt not breyttra námsaðferða eða námsefnis. Skipulegt mat skv. einhverjum sæmilega skilgreindum kvörðum verður oftast að duga, a. m. k. fyrst í stað. Þá kemur enn til að draga má í efa hvort aðferðir náttúruvísinda henta ævinlega sérlega vel, þegar rannsaka skal kennslu- og námsferli. Af þessum sökum hafa sérfræðingar á þessu sviði hin síðari ár beitt nokkuð sveigjanlegri aðferðum en fyrr og vinna rannsóknir sínar við eðlilegar aðstæður. Má telja víst að gera megi margvíslegar marktækar kannanir, þótt æfingakennsla fari fram samtímis og stundum gæti slíkt hentað vel, ef fyrirbyggju er gætt við skipulagningu.

Þá er þess enn að geta sem mestu skiptir í þessu samhengi að tilraunahlutverk skólans er í rauninni ekki — og svo hefur sennilega ekki heldur verið í upphafi — tengt vísindalegri tilraunastarfsemi í þröngri merkingu heldur hinu sem vikið er að hér að framan, að skólinn hefði forgöngu um nýjungar í skólastarfi eða það sem í frumvarpsgreininni er nefnt nýbreytni og legði á verkefni sín nokkurt mat hverju sinni. Þessu sjónarmiði til stuðnings skal bent á heiti skóla erlendis, sem reknir eru í þessum yfirlýsta tilgangi: „forsöksskole“ á norðurlandamálum og „laboratory school“ á ensku. Svipaðir skólar hafa einnig risið hérlendis hin síðustu ár, sbr. starfsemi Fossvogsskóla í Reykjavík og Fjölbrautaskólans í Breiðholti.

Nú um sinn virðist stefna í þá átt að hver skóli geti og eigi að mótast sem mest innan frá og þróast í samræmi við eigin þarfir og aðstæður í skólahverfinu. Sérstaða Æfingaskólans gagnvart öðrum skólum yrði skv. framansögðu einkum fólgin í því að honum bæri beinlínis skylda til að fylgjast með framvindu skólamála erlendis og hér heima, brjóta upp á nýjungum í starfi og greina opinberlega frá viðleitni sinni í þessa veru. Að framan var þess getið að verkefnum, sem skólarannsóknadeild menntamálaráðuneytisins hefur sinnt hin síðari ár, hafi löggjafinn sennilega í lagaákvæðum um menntun kennara 1947 og Kennaraskóla Íslands 1963 ætlast til að sinnt væri að einhverju leyti af Æfingaskólanum og vafalaust einnig rannsóknastofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands. Margt horfir nú öðruvísi við í þessum málum, en þó er enn raunhæfur grundvöllur fyrir samstarfi Kennaraháskólans og menntamálaráðuneytisins um ýmis hagnýt og fræðileg efni, er lúta að námsefnisgerð, námsstjórn og æfingakennslu. Vettvangur þessa samstarfs af hálfu menntastofnunar kennara yrði í rannsóknastofnun í uppeldisfræði við Kennaraháskólann og Æfingaskólinn.

Ákvæði um samstarf við aðra skóla um rannsóknaverkefni er sett til að koma í veg fyrir einangrun, en þessum stofnunum er mikil nauðsyn að endurnýja stöðugt tengsl sín við skólastarf í landinu.

Um 33. gr.

Greinin fjallar um stjórn skólans og er að nokkru samhljóða ákvæðum um sama efni í 18. og 19. gr. gildandi laga. Með „öðrum starfsmönnum“ er m. a. átt við starfslið á skrifstofu og sérfræðinga við ráðgjafarstörf. Gert er ráð fyrir skólanefnd, er sé rektor og skólastjóra til ráðuneytis við stjórn skólans, og er þetta nýmæli auk nokkurra annarra minni háttar breytinga.

Skipan sú, sem verið hefur skv. gildandi lögum, að allir fastir kennarar skólans, auk rektors Kennaraháskólans, skólastjóra og fræðslustjóra Reykjavíkurborgar,

eigi sæti í stjórn skólans, reynist þung í vöfum, gerir ákvörðunartöku seinvirka og jafnvel óþægilega fyrir starfsfólk. Með breytingunni er ekki ætlunin að rýra aðild kennara að stefnumótun skólans, enda eiga þeir fulltrúa í skólanefnd, en talið heppilegt að tillögur og áhrif starfsliðs á þróun skólans komi einnig fram með öðrum hætti, t. d. á samstarfsfundum kennara, sérstökum kennarafundum eða fyrir tilstilli sérstaklega kjörinna nefnda og starfshópa innan skólans, sbr. síðustu málsgrein þessarar greinar.

Nauðsyn þykir að festa í lögum ákvæði um, að tveir yfirkennarar starfi við skólann. Æfingaskólanum er ætlað að sinna mörgum og vandasömum verkefnum og því álitid heppilegt að skólastjóri sé ekki of bundinn störfum við daglegt eftirlit í skólanum.

Um 34. gr.

Í þessari grein eru ákvæði um skiptingu stofnkostnaðar og rekstrargjalda Æfingaskólans milli ríkissjóðs og borgarsjóðs Reykjavíkur. Greinin er samhljóða 2. tölulið 18. gr. í gildandi lögum.

Um 35. gr.

Greinin fjallar um kennaralið skólans og svarar efnislega til 21. gr. gildandi laga. Sú meginbreyting er þó gerð frá því, sem áður var, að við skólann skuli að mestum hluta starfa fastráðnir æfingakennarar, en á þeim og almennum kennurum er nokkur munur, bæði að því er varðar kennsluskyldu og launakjör. Starfskjaramunur og tvískipting kennaraliðs skólans, sem af honum leiðir, orkar á ýmsan hátt tvímælis og hefur í för með sér marga ókosti beint og óbeint og torveldar eðlilega samvinnu kennara og fulla nýtingu starfsliðs, ekki síst samhæfingu verkefna, sem kennurum ber að sinna. Hér er auk kennslu átt við samstarfsfundi innan skólans, viðtöl við kennaranema og vinnu með kennurum Kennaraháskólans og alveg sérstaklega umsjónarstörf með æfingakennslu í einstökum greinum og samstarf við lausráðna æfingakennara í öðrum skólum. Af þessum sökum og öðrum, sem lítillega verður vikið að hér á eftir, þykir vænlegra til árangurs og betur í samræmi við markmið Æfingaskólans að allir — eða nær allir — kennarar skólans skuli fastráðnir æfingakennarar. Svigrúm yrði þó áfram að ráða til skamms tíma nokkra kennara að skólanum á kjörum almennra kennara. Væntanlega yrði einkum um að ræða nýliða við kennslustörf. Æfingakennsla er ekki nema að takmörkuðu leyti bundin við kennslu einstakra æfingakennara í tiltekinni kennslustofu ákveðinn stundafjöldi á viku heldur verður hún best rækt í fjölpættu og samvirku starfi kennara og nema, þegar þeir gegna um lengra tímabil margvíslegum sameiginlegum störfum sínum. Í samræmi við þetta er Æfingaskólanum ætlað að vera kennaraefnum sýnishorn af sveigjanlegu skólastarfi, sem þeir eigi jafnan aðgang að. Samkvæmt því er starf allra kennara skólans jafn mikilvægt og raunar annarra starfsmanna einnig. Til þessa viðhorfs er þá einnig að rekja helsta rökstuðning þess að allir fastir kennarar skólans sitji við sama borð í kjaralegu tilliti, enda geti þeir hver á sínu sviði lagt til skólastarfsins fullgildan skerf, svo að skólinn gegni hlutverki sínu.

Telja verður að í framantöldum atriðum felist umtalsverð breyting á æfingakennslunni frá því sem gildandi lög ákveða og algengast hefur verið um framkvæmd hennar til þessa. Þetta má m. a. marka af því, að verkefni og vinnuframlag einstakra æfingakennara verða ekki metin (a. m. k. ekki í Æfingaskólanum) í fjölda kenndra æfingastunda (sbr. upphaf 21. gr. 2. tl. í gildandi lögum) heldur tekið mið af vinnu kennarans samanlagðri á sviði kennslu og uppeldisstarfs í skólanum, sem hann ásamt samkennurum og kennaranemum innir af hendi.

Um 36. gr.

Greinin fjallar um stöðu æfingastjóra, val hans og verksvið. Í gildandi lögum er æfingastjóri talinn til starfsmanna Kennaraháskólans, sbr. 13. gr. þeirra laga,

tölulið I. 4. Frumvarpsgreinin kveður á um breytingu að því leyti, að æfingastjóra skal nú kjósa úr hópi fastra æfingakennara til þriggja ára í senn og má ekki endurkjósa hann nema einu sinni án lotuskila.

Með þessari breytingu er að því stefnt að æfingastjóri sé í sem allra nánastri snertingu við sjálfa framkvæmd æfingakennslunnar, hafi starfsaðstöðu í Æfingaskólanum og sé ótvírætt hluti af starfsliði skólans. Starf núverandi æfingastjóra hefur raunar þegar orðið mjög á þennan veg og hann hefur bækistöð sína í Æfingaskólanum. Af sömu ástæðu er talið heppilegt, að æfingastjóri gegni ekki starfi of lengi í senn. Auk þess kynni að reynast erfitt fyrir viðkomandi að hverfa aftur að kennslu, ef því starfi hefur ekki verið sinnt um margra ára skeið. Af sama toga er sú heimild að kennari megi gegna æfingastjórastarfi að hálfu móti kennslu, en njóti þá skrifstofuaðstoðar til viðbótar sem því svarar.

Um 37. gr.

Greinin er efnislega óbreytt frá því sem er í 20. gr. gildandi laga.

Um 38. gr.

Greinin er efnislega óbreytt frá því sem er í 22. gr. 1. málslíð gildandi laga.

IX. KAFLI

Um 39. gr.

Þarfnast ekki skýringa.¹⁾

Um 40. gr.

Þarfnast ekki skýringa.

Ákvæði til bráðabirgða.

Um 41. gr.

Þarfnast ekki skýringa.

Um 42. gr.²⁾

Áætlaðar kostnaðarbreytingar vegna nýmæla í drögum að frumvarpi.

Nýmæli í frumvarpi þessu, ef að lögum verður, horfa til hagræðingar í rekstri að því leyti, að Kennaraháskólanum er falin kennsla, sem nú fer fram við ýmsa aðra skóla (sérkennaraskóla og Háskóla Íslands). Má vænta að fremur leiði lækkun en hækkun kostnaðar af þeim skipulagsbreytingum í heild sinni. Líku máli gegnir um prófkostnað. En auk þess gerir frumvarpið ráð fyrir, að skólinn taki að sér kennslu í uppeldis- og kennslufræði fyrir ýmsa kennara á framhaldsskólastigi, sem fram að þessu hafa ekki átt hennar kost, sbr. athugasemdir í greinargerð um 1. gr., 2. tl., svo og 4. tl. hér á eftir. Breytingu þessari hlýtur að fylgja aukinn kost-

1) Því ákvæði greinarinnar sem lýtur að hugsanlegri starfsemi á Akureyri á vegum Kennaraháskólans var bætt í frv. í menntamálaráðuneytinu. Ætla má, að þegar fram líða stundir verði þörf fyrir kennaramentað fólk það mikil, að hagkvæmt reynist að kenna þau fræði víðar en í Reykjavík.

2) Þessari grein var bætt í frv. í menntamálaráðuneytinu. Í drögum að frumvarpi sem samið hefur verið í ráðuneytinu um menntun og réttindi kennara við grunnskóla og framhaldsskóla er gert ráð fyrir, að kennari sem starfað hefur sem settur kennari 8 ár eða lengur, en skortir full kennsluréttindi, geti, að fullnægðum tilteknum skilyrðum, fengið skipun í stöðu sína. Án þess að öðlast þar með réttindi til starfa á öðrum stöðum eða skólastigum. Hér er kveðið á um að kennurum sem svo er ástatt um og í starfi verða við skyldunámsskóla við gildistöku nýrra laga um Kennaraháskóla Íslands skuli gerður kostur á að ljúka á vegum hans réttindanámi, er verði sérstaklega skipulagt í því skyni. Er þá m. a. haft í huga að um gæti orðið að ræða sumarkennslu og bréfanám að einhverju leyti.

aður. Loks ber að nefna auknar skyldur Ætingaskólans og jafna dreifingu þeirra á herðar allra fastráðinna kennara skólans ásamt þar af leiðandi kjarajöfnuði.

Breytt tilhögun valgreina, sbr. 15. gr., felur í sér nokkra aukningu á kennslumagni, en ekki á að vera þar um verulegan kostnaðarauka að ræða.

Hér fara á eftir skýringar á þeim nýmælum, er áhrif hafa á rekstrarkostnað í Kennaraháskólanum sjálfum.

1. Gert er ráð fyrir einu nýju starfi við skólann, starfi skólaritara, sbr. 5. mgr. 2. gr. Við tilkomu skólaritara fellur niður starf aðstoðarrektors, en hann hefir verið í launafl. A 23 og sinnt 1/3 hluta af kennsluskyldu lektors. Þarna er því um mjög óverulegan kostnaðarauka að ræða.
2. Ætla má að kostnaður vegna prófdómara lækki verulega frá því sem nú er, sbr. 25. gr. Á fjárlagatillögum skólans fyrir 1977 er sá kostnaður áætlaður 3,9 millj.
3. Kennsla í uppeldisfræði til B.A.- prófs við Kennaraháskóla Íslands, sbr. 21. gr., þarf ekki óhjákvæmilega að leiða til kostnaðarauka, enda er gert ráð fyrir að hún leysi af hólmi hliðstæða kennslu við Háskóla Íslands.
4. Erfitt er að átta sig á kostnaðarauka við framkvæmd 2. tl. 1. gr. þess efnis, að skólinn annist uppeldis- og kennslufræðilega menntun allra kennara á grunnskólastigi og í öllum skólum á framhaldsskólastigi. Miðað við tillögur til fjárlaga varðandi þessar greinar má ætla, að þessi kennsla muni kosta um 3,5—4 millj. kr., en þar á móti kemur sparnaður á kennslukostnaði í þeim skólum þar sem slík kennsla fer fram nú þegar.
5. Erfitt er að áætla kostnaðarauka vegna 4. tl. 1. gr. um endurmenntun og viðbótarmenntun kennara á framhaldsskólastigi. Kostnaður vegna endurmenntunar á grunnskólastigi er nú áætlaður um 30 millj. kr. árið 1977. Auk þess er í áætlun gert ráð fyrir 3 millj. fyrir slíka menntun á framhaldsskólastigi. Ef skrefið hefði þegar verið stigið til fulls og Kennaraháskólinn tekið algjörlega við endur- og viðbótarmenntunarhlutverki á framhaldsskólastigi, hefði upphæðin sennilega orðið 10—12 millj. kr.

VIÐAUKI

I.

MARKMIÐ KENNARAMENNTUNAR OG LAGAÁKVÆÐI UM ÞAU

Horft um öxl.

Í löggjöf um Kennaraskóla Íslands er fátta um bein ákvæði um markmið náms og kennslu fyrr en í lögum nr. 23/1963. Þar er þeim lýst með einni málsgrein. Í lögum um Kennaraháskóla Íslands átta árum síðar eru allýtarleg ákvæði um hlutverk skólans og markmið í fimm tölulíðum. Færri orð löggjafa fyrri tíðar um markmið kennaraskóla sanna ekki, að þeir hafi síður gert sér þeirra grein. Fjölgun ákvæða um markmið í lögum um uppeldismál benda þó til, að álitamálum hafi fjölgað jafnhliða aukinni ábyrgð skóla og endurmati á stöðu þeirra og samfélagslegu hlutverki.

Aflmeiri þjóðir en Íslendingar hafa jafnan varið miklum tíma, fé og vel búnum mannafla til að endurskoða löggjöf um menntun kennara sinna og títt er, að mikil og almenn umræða verði um hana, ekki síst markmiðin.

Löggjöfin frá 1971 var undirbúin af fáum mönnum á skömmum tíma í miklu umróti þjóðfélagslegra hugmynda, kjörorða og slagorða. Stórir geirar skólakerfisins voru í endurskoðun svo og gerð og inntak námsefnis. Þó að ætla verði kennaraskólum frumkvæði, er fráleitt að meginsteffna þeirra víki frá eða brjóti harkalega í bága við þá heimspeki, sem er forsenda almennrar skólalöggjafar. Umfangsmesti þáttur íslenskrar endurskoðunar skólamála á þessum tíma var löggjöf um skyldunám, og var frumvarp til laga um grunnskóla lagt fram á sama þingi og frumvarp til laga um Kennaraháskóla Íslands.

Markmið og viðfangsefni í skyldunámsskólum eru forsenda starfs í kennaraskólum fyrir það stig. Af því leiðir, að báðar nefndir hlutu að fást við ýmsar sömu spurningarnar. Vörðuðu þær hvort tveggja ævarandi viðfangsefni uppeldis og kjarna lífsviðhorfs sem og lausn á brýnum viðfangsefnum á liðandi stund. Af þessum sökum taldi laganefnd Kennaraskólans frá 1969 sig eiga skylt erindi við grunnskólanefnd, en því er á þessi efni minnt, að laganefnd Kennaraháskólans frá 1972 tók þar upp þráðinn sem fyrirrennari hennar sleit hann. Taldi nefndin það vera í anda ákvæðis 25. gr. gildandi laga um Kennaraháskólann, um að endurskoða þau eigi síðar en að tveimur árum liðnum frá gildistöku þeirra, að endurmeta í ljósi fenginnar reynslu þær meginspurningar, er ræddar höfðu verið á sameiginlegum fundi nefndanna, grunnskólanefndar og laganefndar frá 1969. Fer hér á eftir erindi það, er laganefnd lagði fyrir grunnskólanefnd 17. október 1969, en það varð og upphafspáttur í umræðum laganefndar frá 1972:

„Sérhver endurskoðun á menntun kennara verður að hafa hliðsjón af hinni lögfestu menntamálastefnu og sennilegum breytingum á henni á hverjum tíma.

Þar sem hvor tveggja löggjöfin, fræðslulögin og lögin um Kennaraskóla Íslands, er nú í endurskoðun, leyfi ég mér, fyrir hönd laganefndar Kennaraskólans, að beina nokkrum spurningum til fræðslulaganefndar um ýmis atriði, er varða einkum skyldunámið — markmið og starfshætti á því skólastigi — en atriði þessi öll skipta máli í menntun kennara. Eru spurningar til þess ætlaðar að flýta fyrir því, að laganefnd Kennaraskólans berist vitneskja um ýmsar gildar forsendur fyrir nýrri lagasetningu um kennaramenntunina.

Skörun er nokkur á spurningum:

I. Markmið skóla.

1. Hvernig mun meginmarkmið skóla á skyldunámstigi verða skilgreint í hinni endurskoðuðu fræðslulöggjöf?
2. Hvaða kröfur mun nefndin setja fram um uppeldi í skyldunámsskólanum:
  - a) samfélagslegt og siðferðilegt?
  - b) vitsmunalegt?
  - c) listrænt?
  - d) líkamlegt?
3. Hverjir skulu þeir kostir vera, er skólinn býður:
  - a) Jafn réttur öllum nemendum til handa með jöfnum tækifærum í hlutfalli við getu hvers og eins?
  - b) Viðurgerningur sniðinn eftir meðalþörfum nemendahópsins?
  - c) Forgangsréttur úrvalsins?
4. Ef nefndin notar orðalagið „harmonískur persónuleiki“ eða staðgengil þess, hver er skilgreining hugtaksins? Sama á við hugtakið alhliða þroski.

II. Skólaskylda, viðfangsefni og vinnubrögð í skólanum.

1. Hver skal skólaskylda vera?
  - a) Hvenær skal hún hefjast?
  - b) Hvenær skal henni ljúka?
2. Hvert er fyrirhugað hlutfall nemenda og kennara?
3. Hversu lengi skal skólinn vera samfelldur?
4. Hvers konar vinnubrögð skulu vera í skólanum og hvers konar vinnustaður skal hann vera? (Stundaskráin, heildarskipulagning starfsdagsins, sjálfstæð vinnubrögð, flokkavinna, samvinna kennara, heimavinna nemenda, vettvangsfræðsla, o. s. frv.)
5. Að hve miklu leyti skal skyldunámið sinna almennri og að hve miklu leyti hagnýtri fræðslu til beins undirbúnings undir atvinnulífið?

6. Hvert er fyrirhugað hlutfall bekkjarkennslu og fagkennslu?
  - a) Hvar skal fagkennsla hefjast?
  - b) Hvar skal bekkjarkennslu lokið?
7. Hverjar verða námsgreinar og hvernig verður þeim skipað í heildir og á aldursflokka? (Námsskrá)
8. Hvert má ætla að verði hlutfallslegt gildi grunnenntunar og endurmenntunar?

III. Afbrigðileg kennsla.

1. Hver skulu vera megin sjónarmið um kennslu afbrigðilegra barna? (Blandaðir bekkir, lesbekkir og aðrir hjálparbekkir, sérbekkir, einstaklingshjálp?) Hver sérfræðileg aðstoð er fyrirhuguð í skólunum?
2. Hvert mat mun nefndin leggja á skólasamfélagið með hliðsjón af geðheilsu nemenda?
3. Að hve miklu leyti kann að verða unnt að taka íslenskar félagsfræðilegar rannsóknir og reynslu íslenskra félagsstofnana til greina við endurskoðunina?

IV. Önnur atriði.

1. Hvaða lágmarkskröfur telur nefndin eðlilegt að gera til menntunar
  - a) kennara á skyldunámsstigi?
  - b) skólastjóra og annarra starfsmanna skólanna?
2. Hverjar verða á öðrum sviðum en hér hafa verið talin helstar nýjar kröfur, er endurskoðun á fræðslulögunum mun gera til kennaramenntunar?“

Þess var áður getið, að spurningar þessar snerta beint sem óbeint gerð skóla, námsefni og vinnubrögð með hliðsjón af meginviðhorfum til einstaklings og samfélags og varða efni, er báðar nefndir hlutu að ræða rækilega.

Um þær mundir er spurningarnar voru ræddar við grunnskólanefnd, var rík áhersla lögð á norræna (og evrópska) samvinnu á sviði menntamála, jafnvel samræmingu námsefnis og prófa. Af þeim sökum var eðlilegt, að störf laganefnda mót-uðust allmjög af því. Átti það ekki síst við störf laganefndar Kennaraskólans frá 1969, og er hún úr sögunni, en að framan var á það minnt, að hún aflaði gagna og kannaði rækilega menntun kennara í löndum, er helst þóttu til eftirbreytni og gerði grein fyrir því. Var því rökrétt, að nefndin frá 1972 einbeitti sér í fyrstu atögu að því að afla gagna og ræða um þróun og meginstefnur í menntamálum kennara frá því að lokið var undirbúningi löggjafarinnar um Kennaraháskólann frá 1971.

Ekki verður rakin hér þorri þeirra atriða, er í umræðu bar í nefndinni, en kjarni þeirra flestra mun rúmast í tólf eftirfarandi liðum. Framsetning þeirra er tilraun til að ákvarða í stuttu máli hlutverk kennara, skilyrði þess að hann megi rækja það, mat á manngildi, mannlegum eigindum og vægi námsgreina í ljósi þeirra, samstöðu kennarastéttar og tók kennara á því að skipta um reit innan starfsgreinar sinnar.

Nokkrar meginforsendur laganefndar.

Við ákvarðanir sínar hefur laganefndin haft sérstaka hliðsjón af eftirfarandi meginatriðum:

1. Í starfi sínu skal kennari vera fær um að taka ábyrga afstöðu gagnvart sérhverju uppeldislegu viðfangsefni.
2. Forsendur slíkrar ábyrgðar eru:
  - a) almennir verðleikar kennarans
  - b) starfsmenntun hans
  - c) þjóðfélagsleg staða hans og virk samfélagsleg tengsl.

3. Ágæti kennara markast öðru fremur af öryggi hans að meta og hagnýta uppeldislega kosti hverju sinni, hvort heldur varðar einstakling eða hóp, námsefni og gerð þess eða uppeldislegar aðgerðir.
4. Hvert aldurs skeið manneskjunnar er markmið í sjálfu sér og algert í gildi sínu.
5. Því yngri sem nemandi er, því afdrifaríkara og langærra hlýtur allt uppeldisstarf að verða. Af þeim sökum er því meira komið undir öryggi kennara sem nemandi er yngri.
6. Ábyrgð í starfi og þjóðfélagsstaða skyldu fylgjast að.
7. Lögboðnar námsgreinar skulu njóta jafnréttis. Það á og við meginþætti „alhliða þroska“, hvort heldur er vitrænn, geðrænn, félagslegur eða líkamlegur.
8. Í skyldunámsskóla ætlar ríkisvaldið öllum nemendum jafnan rétt: að öðlast þann þroska sem auðna leyfir. Af þessum sökum eru skyldur allra kennara á þessu stigi jafnar.
9. Af framanskráðu leiðir, að menntun kennara á skyldunámsstigi skuli vera jafngild oð jafnt metin, óháð grein og aldursstigi.
10. Kennarastéttin skal vera samstæð og tengd höndum einingar sökum sameiginlegra viðfangsefna, jafngildirar menntunar, stöðu, kjara og kosta á frama í námi og starfi.
11. Námskjarna og sérhæfingu skal þann veg hagað, að kennari geti verið hvort er vill bekkjarkennari eða greinarkennari hvar sem er á landinu.
12. Kennari skal eiga kost á að auka við stofnám sitt og flytjast eftir greinum eða aldursstigi, nema hvort tveggja sé, og leggja stund á framhaldsmenntun sem starfsskipting skóla krefst.

Fyrsti liður varðar starfshæfni kennara. Meginþættir í ábyrgri afstöðu hans eru starfssiðgæði, fullnægjandi þekking, skilningur og leikni. Slíkar kröfur er hverju samfélagi skylt að gera til þeirra manna, sem það löghelgar til að vera forsjá og hirðar barna sinna drjúgan hluta vaxtarskeiðs þeirra. Ekki er sá skilningur kennara minnst verður, sem greinir eigin takmarkanir og réttar áttir við að leita samráðs og aðstoðar.

Annar liður lýtur að þeirri staðreynd að hvarvetna í þjóðlífi er keppt um hæfasta mannaflann. Er þjóðarskylda og nauðsyn, að stétt kennara sé vel mönnuð. Af fyrsta lið leiðir, að gera verður strangar kröfur um starfsmenntun, en þó kemur hún fyrir ekki, ef verðleikar kennara til vits, geðs og gerðar rísa ekki undir menntuninni.

Því fer fjarri að störf kennara og árangur þeirra séu yfirleitt skoðuð og metin í heildarsamhengi við þjóðfélagslega stöðu þeirra og virk samfélagsleg tengsl. Á þennan hátt er víða um lönd lögð æ ríkari áhersla í löggjöf, reglugerðum og námskrám um menntun kennara, svo og í vinnubrögðum skóla og skiptum þeirra við hverfi sín. Til þess tekur annar liður einnig.

Þriðji liður er sjálfskýrður. Fjórti liður viðurkennir mannhelgi óháð aldursstigi og þroska.

Fimmti liður staðfestir mikilvægi byrjendakennslu fyrir allan námsferil ungmennis og herðir enn á því sem staðhæft er í fyrsta og öðrum lið.

Sjötti liður minnir á, að taka verður afleiðingum af því að árangur af starfi kennara er mjög háður þjóðfélagslegri stöðu þeirra og tengslum við hverfi sitt.

Frá og með sjöunda lið til tíunda liðar er lögð áhersla á fjögur megin svið manlegs þroska og jafnrétti þeirra og í þeim tengslum einnig jafnrétti námsgreina skyldunáms. Það hefur leitt af misjöfnu, oft tísku- og tímabundnu mati á manlegum þroskasviðum og forgangsstöðu þeirra, að skólar hafa gert hlut lögboðinna námsgreina mjög misjafnan í öllum viðurberningi. Þó að laganefndin ætli þeim jafnrétti, gengur hún þess ekki dulin, að tísku mun jafnan ráða miklu um mat á öllum gildum, og því er hverri menntastofnun þörf á sífældri endurskoðun og prófun á markmiðum sínum. Mun þörfin brýn um sinn að auka geðrækt, félagsrækt og líkamsrækt, en ofgera þó í engu.

Störf manna sem nám þeirra hafa löngum verið metin eftir því, hvort þau reyndu frekar á vitþroska þeirra en verkþroska. Sjöundi liður áréttar, að uppeldisgildi náms og kennslu ræðst fremur af aðferð og vinnubrögðum en námsgrein.

Jafnrétti þroskasviða og námsgreina hlutar kennurum jafnan rétt og skyldur óháð nemanda, aldursstigi, þroska eða námsgrein. Af því leiðir einnig, að líta hér á kennara sem samstæðan hóp um sameiginleg viðfangsefni, og draga af því rök-
réttar ályktanir um menntun, stöðu og kjör.

Í tíunda lið er höfð sérstök hliðsjón af fámenni margra héraða á landinu, svo sem gert hefur verið í íslenskri lagasetningu um kennaramenntun frá upphafi og stefnt að því að mennta kennara á þá lund, að hann sé svo jafnvígur á námsgrein-
ar, að hann anní bekkjarkennslu að verulegu leyti á fyrri stigum skyldunáms, en sé fær um að kenna eina til tvær greinar í grunnskóla öllum.

Auk þeirra raka, er leiðir af byggðaskipan, eru gild uppeldisfræðileg rök fyrir þessari lausn, og er þessi stefna nú ríkjandi um Norðurlönd öll.

Af þessu leiðir ekki að bekkjarkennari skuli einoka bekk sinn, heldur er gert ráð fyrir samvinnu kennara og framlagi hvers og eins eftir verðleikum hans.

Loks er í tólfta lið bent á nauðsyn þess að kennarar eigi kost á að bæta menntun sína, ef þeir æskja að breyta til og kjósa sér nýjan vettvang í uppeldisstarfi, sem oft er brýn ástæða til að gera, svo og að afla sér eftir þörfum framhaldsmenntunar á verkswiði sínu.

Svípast um í samtíð. Litið fram á við.

Í frumvarpi til laga um Kennaraháskóla Íslands 1971 og frumvarpi til laga um grunnskóla sama ár var gerð rækileg grein fyrir menntun kennara austan hafs og vestan, en löggjöf um hana hafði verið í endurskoðun í mörgum löndum á 7. áratug aldar. Almennu auðkenni þróunar var að herða á kröfum um undirbúningsmenntun kennraefna, og varð tíðust regla að krefjast stúdentsprófs eða ígildis þess til inntöku í kennaraskóla, svo og að lengja kennaranámið og breyta kennaraskólum í kennaraháskóla, tengja þá háskólum eða flytja námið í háskóla. Er vísað til greinargerða með fyrrnefndum lagafrumvörpum um almenna skipan kennaranáms eftir löndum fram að þeim tíma.

Frá því að frumvarp til laga um Kennaraháskólann kom fram hefur endurskoðun haldið áfram og menntun kennara verið granskoðuð í flestum löndum Evrópu, einkum lengd og lokastig kennarnáms, markmið og megininntak, gerð þess og gæði. Jafnframt hafa verið bornar fram rökstuddar óskir um breytingar á menntun kennara.

Þegar Menningarmálanefnd Evrópuráðs bauð til ráðstefnu um rannsóknir og endurbætur á menntun kennara í ríkjum Evrópu í Bristol í apríl 1973 var sam-
hliða boðsbréfi gerð grein fyrir þeim athugunum, sem hér hefur verið lauslega að vikið, svo og helstu niðurstöðum (sbr. Symposium on Research and Reform in Teacher Education, Bristol 8.—13. IV. 1973. Background Material, II, Reform. Excerpts from official reports. Documentation Centre for Education in Europe, bls. 1).

Þó að hefð, skólakerfi og viðhorf séu með ýmsum hætti í ríkjum álfunnar, var eftirfarandi meginatriði getið öðrum oftari í skýrslum frá einstökum þjóðum og talið, að við þau skuli leggja sérstaka og aukna alúð:

**Símenntun kennara, eining kennarastéttar, nám á háskólastigi öllum kennurum til handa, uppeldisleg rannsóknastörf, verkstöðvar kennara, vönduð innsetning nýliða í kennarastarf og loks að í hendur haldist rannsóknir á nýjum kennslu-
háttum og raunverulegar og væntanlegar breytingar á hlutverki skóla.**

Auk þess sem hér er talið fer nú mjög vaxandi skilningur á því að uppeldi gerist víðar en í skólaflokkum. Kom það ljóst fram á ráðstefnunni. Á það jafnt við nemendur og kennara. Af líkum toga spunninn er aukinn skilningur og áhugi á nánari tengslum og samvinnu skóla og skólahverfis.

Vert er að vekja athygli á því, að krafa um símenntun kennara felur í sér viðurkenningu á því, að ekki beri að vænta, að kennaraskólar geti látið nemendum í té eða eflt og þjálfað með þeim „nema hluta þeirrar þekkingar, skilnings og leikni, sem kennari þarf á að halda í sarfi sínu. Dýpkun þekkingar, hvort heldur er í kennslugrein eða uppeldisfræði verður að vinnast í starfi og endurmenntun“, sbr. NOU 1974:58, bls. 12, og er eðlilegt, að stofnnám kennara sé við það miðað.

Sú þróun kennaramenntunar, sem lýst var og um rætt á Bristolráðstefnunni hefur gengið fram með vaxandi þunga og hraða. Er því skilmerkilega lýst í yfirlitsriti um helstu sjónarmið samtíðar, er kennaramenntun varða, er lagt var fyrir 33. fund Háskóla- og vísindanefndar Evrópuráðs í Linköping 12.—14. maí 1976. (Current Trends in Teacher Education. A survey by Rhys Gwyn.)

Háskóla- og vísindanefndin hafði mælt með því við menningarmálaráð Evrópuráðsins, að fram færi frekari könnun á þróun kennaramenntunar í framhaldi af þeim athugunum, sem lagðar voru fram og ræddar á Bristolfundinum. Svo var gert, og er sú könnun undirstaða yfirlitsrits Gwyns. Laganefndin kynnti sér meginatriði skýrslu þessarar og staðfesti hún það, sem raunar er að vonum, að meginvandamál er kennaramenntun varða, eru áþekk í löndum álfunnar, svo og markmið og leiðir. Í inngangi að riti sínu segir höfundur: „Tvenns konar sannfæring er forsenda alls þess, er hér verður sagt. Sú fyrst, að menntun kennara hafi úrslitagildi í uppeldislegum aðgerðum hveirrar þjóðar — að ekki velti meira á menntun og þjálfun nokkurs einstaklings né eigi hún æðri forgangsrétt en undirbúningur kennara yngri barna í framtíð.

Sú er önnur sannfæring, að þar sé nú komið sögu á löngum þróunarferli kennaramenntunar, að margs konar straumar og samfélagsleg öfl hafi ótvírætt mótað aðstæður á þá lund, að þeim verði ekki valin vægari einkunn en bráð kreppa.“ (Ívitnað rit, bls. 2, 11. 5).

Fyrri staðhæfingin er í fullu samræmi við þær meginniðurstöður laganefndar, sem grein hefur verið gerð fyrir hér að framan, en síðari staðhæfingin lýtur einkum að þörfinni á því að endurmeta hlutverk kennara og endurskoða menntun þeirra í ljósi þess, hraðari framvindu þeirra mála, röngum áætlunum um fæðingartölur og öðrum mannfjöldaáætlunum, sem höfðu óheppileg örvandi áhrif á aðsókn að kennaranámi og viðbúnaði til að sinna því og síðast en ekki síst efnahagsörðugleikum ýmissa ríkja.

Ekki er líklegt, að sá vandi sem hér er lýst, hafi verið sárari í öðru landi álfunnar en Íslandi á s.l. áratug, en með lögum um Kennaraháskóla Íslands var stigið úrslitaskref til að ráða bót á honum að því er varðaði endurmat á hlutverki kennara og menntun þeirra og eðlilegan fjölda þeirra í námi. Sú stefna, sem þá var fylgt, er staðfest af framvindu í öðrum löndum, einkum um norðanverða álfuna.

Í skýrslu sinni leggur Gwyn áherslu á ferns konar ávinning, sem af því leiðir að rækja kennaramenntun á háskólastigi:

1. Tök á að afla starfsliðs, sem gætt er úrvals hæfileikum.
2. Tök á að fá til nemendur, sem búnir eru áþekktum hæfileikum.
3. Góður búnaður menntastofnunar.
4. Markverðum hluta starfs er varið til rannsókna.

(Ívitnað rit, bls. 4, 3.1.1.)

Þá bendir Gwyn á, að ekki muni ætíð vera farsælt að fela háskólum þeim, sem fyrir eru í landi, menntun kennara, þar eð íhaldssemi margra þeirra og ókunngleiki af daglegu skólastarfi kynni að hindra nauðsynlega þróun. (Ívitnað rit bls. 7, 3. 11.)

Á Norðurlöndum gætir mjög aukinnar áherslu á samfélagslegt hlutverk kennara að þróun og endurnýjun í uppeldisstörfum og viðleitni að brúa bilið milli kennara á ýmsum skólastigum, jafnvel að afmá skilin milli þeirra.

Norðmenn skipuðu nefnd síðari hluta árs 1972 til að semja frumvarp að náms-

skrá og reglugerð fyrir kennaraháskóla (pedagógiske høgskolar). Skilaði hún álit 25. október 1974, Lærarutdanning NOU 1974:58.

Nefndin gerir rækilega grein fyrir hlutverki kennaraháskóla og lýsir í níu meginatriðum til hvers kennaraefni skal vera fúst og fært, er það lýkur námi.

Kennari skal vera fær um að 1) eiga virka aðild að því að ná markmiðum á því stigi eða sviði sem hann hyggst starfa á, 2) skilja félagslegt hlutverk kennslu og skóla, 3) taka verkefnum sínum sem hluta af heildarstarfi skóla síns og skilja sameiginlega þætti allrar kennslu, 4) fylgjast með þróun í skólum, námsgreinum, náms- og starfssviðum, sem kennarar eru skuldbundnir, svo að þeir geti samið starf sitt að breytingum á skóla og breyttum högum ungmenna, 5) eiga frumkvæði og taka þátt í uppeldis- og kennslufræðilegum rannsóknum og endurnýjun, 6) skipuleggja, leysa af hendi, meta og rökstyðja uppeldis- og kennslufræðileg viðfangsefni, 7) skilja aðstæður, viðbrögð og atferli ungmenna, búa þeim öryggi og efla þrifnað þeirra, 8) rækta með sjálfum sér frjálsa rýnandi afstöðu og jákvætt starfssiðgæði gagnvart viðfangsefnum og vandamálum framtíðar í starfi, 9) taka virkan þátt í félags- og menningarlífi og efla samvinnu, samkennd og félagslegt jafnrétti. (NOU 1974:58, bls. 12.)

Finnar hafa einnig nýverið lýst markmiðum kennaranáms fyrir grunnskóla og menntaskóla. Skipuðu þeir nefnd 5.9. 1973 og skilaði hún rækilegu álit á s.l. ári, **Betänkande av 1973 års lärarytbildningskommission 1975:75**. Auk þess að fjalla um markmið kennaramenntunar skyldi nefndin semja frumvörp að námsskrám og prófreglugerð fyrir kennara við grunnskóla og menntaskóla. — Fleiri verkefni voru nefndinni falin, sem varða kennaramenntun.

Í 5. kapítula nefndarálits þessa er grein gerð fyrir almennum markmiðum kennaramenntunar, hlutverki kennara um þessar mundir og þeim líklegum breytingum, er á því kunna að verða eftirleiðis. Er þess vænst, að framvegis muni kennarar starfa saman í gengjum meir en verið hefur, kenna breytilegum námshópum, skipuleggja, örva til frumkvæðis og sinna námsráðgjöf og annarri handleiðslu, en verða leystir undan daglegri hjakkvinnu.

Stöðu og horfum kennaramenntunar á Norðurlöndum er lýst í stuttu og skýru máli í skýrslu Norrænu menningarmálaskrifstofunnar í Kaupmannahöfn um ráðstefnu um kennaramenntun í Lysebu 26.—28. nóvember 1975. Jostein Osnes gerir þar grein fyrir hvoru tveggja skipan þeirra mála um sinn og brýnustu viðfangsefnum (sbr. *Lärarytbildningen i framtiden*. Preliminär dokumentation av lärarytbildningskonferens på Lysebu 26.—28. november 1975. Sekretariatet for nordisk kulturelt samarbejde 1976).

II.

NOKKUR ATRIÐI ÚR LÖGGJAFARSÖGU KENRARASKÓLANS

Upphaf íslensks kennaraskóla.

Hér fer á eftir örstutt frásögn af lagasetningu um Kennaraskóla Íslands. Er einkum farið eftir ritinu **Kennaraskóli Íslands 1908—1958**. Freysteinn Gunnarsson tók saman. Er ritið auðkennt F.G., þegar í það er vitnað. Auk þess er stuðst við handrit Þórðar Eyjólfssonar, **Fræðslulöggjöf**. (Yfirlit til ársloka 1972). Handritið er í eigu skólans.

Íslendingar urðu langsiðastir Norðurlandabjóða til að koma á fót sérstakri menntun kennara og setja löggjöf um hana. Telja má, að saga lagasetningar um fræðslu íslenskra kennara hefjist með frumvarpi til laga um menntun alþýðu, er þeir feðgar Þórarinn prófastur Böðvarsson og Jón sonur hans báru fram á Alþingi 1887. Fjallar 10. kapítuli frumvarps þeirra um stofnun kennaraskóla. Er þar gert ráð fyrir tveimur kennaraskólum á landinu. Skyldi annar þeirra vera á Möðruvöllum í Hörgárdal, hinn í Hafnarfirði. „Námstími í skólum þessum er 3 ár fyrir

þá, sem gjörast vilja kennendur við hreppaskóla eða umgangskennarar, en 4 ár fyrir þá, sem vilja verða kennarar við héraðsskóla.“ (F. G. bls. 13).

Flutningsmenn frumvarps gerðu ráð fyrir því, að kennaraskólar þessir hæfu störf sín 1. október 1888. Ekki gekk frumvarp þetta fram.

Vorið 1892 hófust námskeið fyrir kennara í Flensborgarskóla í samræmi við reglugerð 1. febrúar 1892 fyrir kennarakennslu við alþýðu- og gagnfræðaskólann í Flensborg.

„Aðalatriði þessarar fyrstu reglugerðar um kennaranám eru þessi: Námskeiðin skyldu standa einn og hálfan mánuð ár hvert, frá 1. apríl til 14. maí. Auk þess skyldi tilsögn veitt í uppeldisfræði frá 1. október til 31. mars þeim nemendum úr efri deild gagnfræðaskólans, sem óska þess.

Inntökuskilyrði voru gagnfræðapróf eða burtfararpróf úr kvennaskóla eða búnaðarskóla eða inntökupróf er sýndi, að nemandi hefði aflað sér nauðsynlegrar undirbúningsmenntunar. Auk þess mátti taka þá próflaust, sem verið höfðu kennarar við barnaskóla eða haft á hendi sveitakennslu. Kennslugreinar voru: Uppeldisfræði, uppeldisiðnaður (slöjd), teiknun og auk þess verklegar kennsluæfingar í kristindómi, náttúrufræði, landafræði, reikningi, íslensku og skrift.

Ljúka skyldi kennaraprófi að námskeiði loknu.“ (F. G. bls. 14).

Ekki þótti þessi lausn fullnægjandi og sumarið 1895 skrifuðu Jón Þórarinsson og Jóhannes Sigfússon kennarar við Flensborgarskóla stiftsyfirvöldum „langt og ýtarlegt erindi um kennaraskólamálið og tillögur sínar í því efni. Eftir að hafa gert grein fyrir nauðsyn kennaraskóla, báru þeir fram þrjár tillögur. Aðaltillagan var sú, að stofnaður „sé sérstæður þriggja ára kennaraskóli. Varatillögur voru:

- a) Að kennaraskólinn sé sameinaður gagnfræðaskóla.
- b) Að stofnaður sé tveggja ára sérstæður kennaraskóli.“

Árangur þessa erindis varð sá, að árið eftir, 1896, tók til starfa kennaradeild í Flensborg, sem starfaði síðan fram til 1908. Var það eins árs deild, eins konar 3. bekkur gagnfræðaskólans. Stóð kennsla í henni hálfum öðrum mánuði lengur en gagnfræðaskólinn, eða frá 1. október til 14. maí.“ (F. G. bls. 14 og áfr.).

Árið 1895 skipaði Alþingi nefnd til þess að gera tillögur um sveitakennslu og barnaskóla, svo og undirbúningsmenntun barnakennara. Bar nefndin fram frumvarp um stofnun kennaraskóla í Flensborg. Það var fellt með litlum atkvæðamun. Árið 1897 kom frumvarp þetta lítið breytt aftur fram á þingi, flutt af menntamálanefnd. Það komst í gegnum neðri deild, var fellt við 3. umræðu í efri deild. Árið 1899 kom það enn fyrir Alþingi og var fellt með litlum mun atkvæða. Í umræðum kom þá fram, að hentugra væri að flestu leyti að hafa kennaraskólann í Reykjavík, og óx þeirri skoðun fylgi á næstu árum.

Árið 1903 bar menntamálanefnd neðri deildar fram frumvarp um kennaraskóla í Reykjavík. Var að mestu farið eftir tillögum Guðmundar Finnbogasonar, er hann birti í bók sinni Lýðmenntun þá um vorið. Skólinn skyldi vera þriggja ára skóli, námstími frá 1. október til 14. maí. Þrefað var um staðarvalið og frumvarpið dagaði uppi. Tveimur árum síðar kom það aftur fyrir þingið, og þá sem stjórnarfrumvarp lítið breytt. Deilt var um skólastað. Efri deild vildi hafa skólann í Hafnarfirði, en neðri deild í Reykjavík. Frumvarpið féll við atkvæðagreiðslu í sameinuðu þingi, og voru 25 atkvæði með, en 13 á móti, en í sameinuðu þingi þurfti $\frac{2}{3}$ atkvæða til samþykktar.

„Árið 1907 var kennaraskólamálið loks borið fram til sigurs á Alþingi. Stjórnin lagði aftur fram frumvarpið frá 1905. Umræður urðu miklar. Framsögumaður nefndar í neðri deild var Stefán Stefánsson. Taldi hann þrefið um skólastaðinn nú vera úr sögunni. Svo var þó ekki í raun og veru. Eftir að hafa gengið í gegnum allar umræður í báðum deildum var frumvarpið loks samþykkt við eina umræðu í sameinuðu þingi með 28 atkvæðum gegn 7, og þar með afgreitt til ráðherra sem lög frá Alþingi. Þetta gerðist laugardaginn 14. september 1907.“ (F. G. bls. 19).

Svo sem fyrr var að vikið urðu íslendingar síðastir Norðurlandþjóða til að stofna kennaraskóla. Finnar fóru næstir á undan þeim, og munaði 44 árum. Þrjár ársdeildir skyldu vera í skólanum og skólaárið frá 1. október til 31. mars.

Hægfara þróun.

Með lögum nr. 9/1909 var sú breyting gerð, að námstími skyldi vera frá fyrsta vetrardegi til síðasta vetrardags. Er sú breyting hliðstæð þeim er síðar voru gerðar allt til ársins 1947, en þær voru einkum fólgnar í því að lengja námstíma.

„Árið 1922 lagði stjórnin fyrir Alþingi frumvarp til laga um kennaraskóla, sem Menntamálanefnd (Guðm. Finnbogason og Sig. P. Sívertsen) hafði samið. Skyldi námstími lengdur í 4 ár og fullkominn æfingaskóli stofnaður. Ekki þótti fært að samþykkja frumvarpið vegna kostnaðar og var það afgreitt með rökstuddri dag-skrá.“ (F. G. bls. 19).

Með lögum nr. 10/1924 er námstími lengdur í 7 mánuði á ári og skyldi vera frá 1. október til aprílloka. Þá var ensku bætt á námsskrá skólans.

Með lögum nr. 50/1943 er námstími lengdur í 4 ár og inntökuskilyrði þyngd. Skyldu nú vera tveggja ára gagnfræðanám eða ígildi þess.

Lög nr. 16/1947 um menntun kennara marka tímamót í sögu íslenskrar laga-setningar um menntun kennara. Lög þessi eru í sjö köflum og fjalla um Kennaraskóla Íslands, kennslustofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands, æfinga- og tilraunaskóla, Íþróttakennaraskóla Íslands, Handiðakennaraskóla Íslands, húsmæðra-kennaraskóla og loks réttindi kennara.

Lög þessi birta nýjan skilning á hlutverki kennaraskólans og var það rökrétt afleiðing af endurmati á skyldum viðfangsefnum kennara, þar sem félagslegum þáttum, sérhæfingu og rannsóknastarfi er ætlaður mikill hlutur, svo og beinum og óbeinum tengslum skólans við starfandi kennara með útgáfu leiðbeiningarrita, samningu verkefna o. fl. Skólaárið var lengt í 8 mánuði, inntökuskilyrði hert, ýms-um almennum greinum kennaranáms ætlað stúdentsprófgildi, og kennurum heimilt nám í kennslustofnun í uppeldisvísindum við Háskóla Íslands. Verður síðar vikið að þessum atriðum tveimur.

Um löggjöf þessa segir Freysteinn Gunnarsson: „Lögin um menntun kennara höfðu margt til síns ágætis, en sá var galli á gjöf Njarðar, að þau hafa í ýmsum veigamiklum atriðum ekki komið til framkvæmda.“ Það átti m. a. við kaflann um æfinga- og tilraunaskóla og kosti kennara á því að stunda nám í Háskóla Íslands.

Stúdentaskóli.

Með lögum nr. 23/1963 um Kennaraskóla Íslands urðu meiri þáttaskil í sögu skólans en sögu kennaramenntunar á Íslandi. Að visu komu þar fram ýmis merk nýmæli svo sem stofnun undirbúningsdeildar sérnáms, en með henni var kennurum í list- og verkgreinum séð fyrir menntun í bóklegum greinum til kennararéttinda og staðfest ákvörðun löggjafans að ætla öllum greinum skyldunáms jafnan rétt og kennurum með fullum réttindum jafna stöðu og kosti á frama í starfi. Önnur ný deild var stofnuð með löggjöf þessari, menntadeild, er fékk það hlutverk að búa kennara undir stúdentspróf. Þriðja nýja deildin, framhaldsdeild, skyldi veita kennurum framhaldsmenntun, og markaði ákvæðið um hana skýrast þá stefnu, að aukið skyldi við starfsmenntun kennara. Deild þessi varð, svo sem henni var ætlað í upphafi, vísir þess er koma skyldi. Ýmsar fleiri breytingar voru gerðar með löggjöf þessari, er vörðuðu starfshætti skólans. Námstími stúdenta var ekki bundinn í lögum, en laganeftnd hafði gert ráð fyrir, að kennaranám þeirra yrði lögfest sem tveggja ára nám.

Allmikill ágreiningur var í laganeftnd um hlutverk og stöðu skólans og á hvaða forsendum kennurum skyldi veittur kostur á háskólanámi, en samtök kennara

höfðu um langt skeið beitt sér mjög fyrir að svo mætti verða. Með lögum um menntun kennara 1947 skyldi þeim greidd leið til náms í kennslustofnun í uppeldisvisindum við Háskóla Íslands. Í reynd tókst þeim þó aldrei að fá viðurkennd réttindi til náms í Háskóla Íslands samkv. þessum lögum, enda var ákvæðið um kennslustofnunina aldrei framkvæmt.

Með ráðuneytisbréfi B 144/1946 um stúdentspróf í áföngum var kennurum gerður kostur á að ljúka stúdentsprófi í áföngum, enda hefðu þeir lokið kennaraprófi með fyrstu einkunn.

Þegar liða tók á sjötta áratug aldar hneigðust margir að því, að sú væri líklegasta leiðin til að efla veg Kennaraskólans og menntunarlegan hag kennara, að skólinn „fengi rétt til að útskrifa stúdenta.“ Ýmsir af kennurum skólans lýstu skoðun sinni á þessum efnunum um þetta leyti (F.G. bls. 170 og áfram). Þeir voru að vísu flestir uggandi um, að þá yrði sinnt síður en skyldi „höfuðhlutverki kennaraskólans að sjá skyldunámsstiginu fyrir hæfum kennurum“, en töldu þó æskilegt að hann öðlaðist áðurgreind réttindi. Ágúst Sigurðsson benti á leið til þess að sneiða hjá hættulegum afleiðingum þess að setja skólanum tvenns konar markmið, en auka jafnframt og bæta kennaramenntunina:

„Til þess að skólinn geti bæði veitt kennaramenntun og undirbúning undir stúdentspróf, tel ég að bæta þurfi 5. bekk við skólann, og væri heppilegast að hann starfaði í tveim deildum, byggi önnur deildin undir stúdentspróf, en hin deildin veitti sérmenntun fyrir smábarnakennslu eða kennslu í einstökum námsgreinum.“ (F.G., bls. 172).

Sú varð raunin, að við endurskoðunina var höfuðkapp lagt á þá meginbreytingu að gera Kennaraskólann að stúdentaskóla, þar sem menn gátu haldið áfram námi að loknu kennaranámi og þreytt stúdentspróf.

Ágreiningur var þó sem fyrr segir í nefnd þeirri er undirbjó löggjöfina 1963, einkum um það hlutverk kennaraskóla að taka að sér viðfangsefni menntaskóla í stað þess að efla starfsmenntun kennara að magni og gæðum. Lagði minnihluti fram drög að frumvarpi innan nefndar þar sem áhersla var lögð á það atriði, að framhaldsmenntun sú er skólinn léti í té skyldi varða kennaralegar menntir einar auk þess að veita réttindi til náms í háskólum. Til þess skyldi stofna sérstaka deild við skólann „er veitir réttindi til að kenna í gagnfræðaskólum og stunda nám í háskólum. Þessari deild er og sérstaklega ætlað að annast viðhaldsmenntun kennara.“ (2. gr. 3. tl. í frumvarpsdrögum minnihluta nefndar). Þar sem samstaða fékkst ekki í nefndinni um að binda viðfangsefni kennaraskólans við kennaranám eitt, en fá það viðurkennt til inntöku í háskóla, dró minnihluti frumvarpsdrög sín til baka.

Samstaða varð þó í nefndinni um svofellt ákvæði, þar sem megináhersla er lögð á það hlutverk skólans að mennta kennara, en ekki stúdenta, 2. gr., 3. tl. frumvarps nefndar:

„3. Framhaldsdeild, eins árs nám fyrir þá, sem lokið hafa kennaraprófi í almennu kennaradeildinni. Hlutverk þessarar deildar er að veita nemendum kost á framhaldsmenntun með nokkru kjörfrelsi. Skulu þeir stunda nám í eigi færri greinum en þremur, og sé ein þeirra aðalgrein. Þessu námi lýkur með prófi og veitir það réttindi til náms í B.A.- deild Háskólans. Heimilt er að lengja námstíma í þeim greinum í tvö ár.

Heimilt er kennurum að stunda framhaldsnám í þessari deild í einstökum greinum eftir frjálsum vali, eftir því sem ástæður leyfa.

Ennfremur er það hlutverk framhaldsdeildar að búa þá nemendur, sem lokið hafa prófi úr almennu kennaradeildinni og þess óska, undir stúdentspróf og útskrifa þá. Kennarapróf í uppeldisfræði og kennslufræði skal gilda til stúdentsprófs, og má þá sleppa öðru sem því svarar, í máladeild skólans.“

Ekki var ágreiningur um það innan nefndar, að námstími í almennu kennaradeildinni skyldi vera fjögur ár, en tvö ár í kennaradeild stúdenta.

Um námsskipunina var rætt allmikið og lagði minnihluti til að námið í Kennaraskólanum skyldi fylgja þremur línunum:

1. a) tungumála- og félagsfræðilínu,
b) náttúrufræðilínu,
c) handavinnu- og listalínu.
2. Á fyrsta vetri skyldu allir nemendur hinnar almennu kennaradeildar stunda sama nám í undirstöðugreinum, svo sem nánar yrði fyrir mælt í reglugerð.

Í lok fyrsta vetrar skyldu þeir velja aðalgrein eftir einni hinna þriggja lína. Sérhvert kennaraefni skyldi hafa kennt a. m. k. 12 vikur með fullri ábyrgð áður en kennaraprófi væri lokið.

Í meðförum varð sú breyting á frumvarpi nefndarinnar, að ákvæði um lágmarks-tíma stúdenta í kennaranámi var felld niður, og ákvað yfirstjórn skólans að það skyldi vera eins vetrar nám fyrst um sinn og stóð svo til hausts 1969, að það var lengt í tvö ár. Skammur námstími stúdenta var þá án hliðstæðu við það er gerðist með nokkurri þeirri þjóð, er íslendingar tóku sér til samjafnaðar um menntun kennara. Æfingakennsla var ákveðin 3 vikur í frumvarpsdrögum nefndarinnar.

Markvert ákvæði var í löggjöfinni frá 1963 um að starfa skyldu í sambandi við Kennaraskólann sérdeildir í framhaldi af undirbúningsdeild sérnáms „sem veita að loknu tveggja ára námi, réttindi til kennslu í sérgreinum í barnaskólum og framhaldsskólum.“ Undirbúningsdeild sérnáms veitti kennaraefnum í sérgreinum svo sem handavinnu, íþróttum, tónlist, teikningu, húsmæðrafræðslu og öðrum uppeldisstörfum kennslu í uppeldisgreinum og 1—3 bóklegum greinum til jafns við nemendur í almennu kennaradeildinni.

Ákvæðið um sérdeildir var aldrei framkvæmt og aldrei eftir því leitað, hvorki af skólans hálfu né yfirstjórnar hans, enda aðstaða öll svo erfið, að þess var enginn kostur.

Markvert er ákvæðið eigi að síður, þegar skoðuð er þróun hugmynda um ábyrgð Kennaraskólans á kennaramenntun og aðild að henni.

Í yfirliti þessu hefur einkum verið vakin athygli á nýntælum þeim í löggjöf, er stefnt hafa að eflingu kennaramenntunar. Hitt væri eigi síður forvitnilegt, hvaða ákvæði fólu í sér undanslátt frá fyrri stefnu svo og hvaða þættir löggjafar voru dæmdir til að verða dauður bókstafur og þá af hvaða sökum, eða lentu í undandrætti um áratugaskeið.

Að vonum er gleggstra dæma af þessu tæni að leita í löggjöfinni frá 1947, enda geymir hún sögulega skoðað flest og merkust nýmæli í lagasetningu um íslenska kennaramenntun. Má þar nefna til ýmis ákvæði er lúta að aukinni starfsmenntun, réttindi til framhaldsnáms og sér í lagi rannsókn- og ráðgjafahlutverk Æfinga- og tilraunaskólans.

Skólinn skyldi stofnaður til kennsluæfinga og tilrauna og hafa uppeldis- og kennslufræðilegar athuganir með höndum, einkum varðandi barnafræðslu og gagnfræðanám. Hann skyldi og hafa forgöngu um að slíkar athuganir væru gerðar í öðrum skólum og unnið úr þeim. Þá gat fræðslumálastjórn falið skólanum að annast útgáfu leiðbeiningarríta fyrir kennara og aðra uppáendur, ennfremur samningu verk-efna fyrir skólana. — Sérstakt ráð, skólaráð, skyldi hafa á hendi yfirstjórn þeirra athugana, er fram fóru á vegum skólans og gera ásamt skólastjóra tillögur til fræðslumálastjórnar um nýjungar í skólamálum í samræmi við niðurstöður tilrauna.

Hvaða sess hefur íslensk kennaramenntun skipað?

Með löggjöf hefur íslenskum kennaraskólum ekki verið ætlað teljandi frumkvæði eða forysta. Fram til ársins 1971 er löggjöfin frá 1947 undantekning í þessu efni. Því hefur löggjöf um menntun kennara fylgt á eftir lagasetningu um barnafræðslu og aðra lögboðna fræðslu á skyldustigi. Aþekk hefur þróun orðið víða um lönd. Af þessu hefur leitt, að allar breytingar og umbætur á barnafræðslu hlutu að ganga hægar fram en til var ætlast svo sem vænta má, ef forystusauðnum er skipað í sporaslóð hjarðarinnar. En miklu hefur og ráðið sú hefðbundna afstaða til

menntunar og skólastígs, sem frumkvöðlar bættar alþýðumenntunar um síðustu aldamót leituðust við að breyta.

Kennarablaðið hóf göngu sína í októbermánuði 1899. Ritstjóri þess, Sigurður Jónsson, skrifaði greinaflokkinn alþýðumenntun á Norðurlöndum. Þar segir:

„Nú hefir þegar verið tekið fram hið helsta, sem gert hefir verið af löggjafarinnar hálfu til að efla alþýðumenntun hér á landi. Til frekari skýringar skulu hér tilfærðar upphæðir, þær sem veittar eru af opinberu fé í þessum tilgangi fyrir yfirstandandi ár. Að visu standa tölur þessar í fjárlögum, og er öllum innan handar að kynna sér þær þar, en oss finnst vel viðeigandi að setja þær hér, svo að kennurum gefist kostur á að fá glögg yfirlit yfir það, sem landið í heild sinni kostar til alþýðumenntunarinnar.

1. Til sveitakennara	kr. 5 500
2. Til barnaskóla	— 5 500
3. Til Flensborgarskólans	— 2 500
4. Til kennarafræðslu	— 2 800
5. Námsstyrkur handa kennaraefnum allt að	— 0 500
6. Til Mjóðruvallaskólans	— 8 600
7. Til Kvennaskólans	— 6 900
Með útgjöldum þessum má einnig telja:	
8. Styrk til skólaiðnaðarkennslu	— 0 500
9. Styrk til að semja og gefa út kennslubækur	— 0 300

Samtals kr. 33 100

Til samanburðar má geta þess, að til latínuskólans eru veittar 36 738 kr., til prestaskólans 12 060 kr., til læknaskólans 7 080 kr., til stýrimannaskólans 6 840 kr., til búnaðarskólanna samtals 10 000 kr. fyrir yfirstandandi ár.“ (Kbl. 1. árg. bls. 167).

Hinn 30. dag júnímánaðar sama ár (þ. e. 1900) voru 17 stúdentar brautskráðir úr latínuskólanum, 6 þeirra utanskóla. (Kennarablaðið 1. árg. bls. 160).

Ef allt það fé, sem þetta ár var veitt til „alþýðumenntunarinnar“ er dregið frá því, sem veitt var til latínuskólans eins, verður afgangurinn öllu riflegri en fjárlutur sá allur, sem lagður var á sama tíma til kennarafræðslu, styrks handa kennaraefnum og styrks til að semja og gefa út kennslubækur.

Innbyrðishlutföll þessara talna um fjárveitingar lýsa þeim skólapolítiska arfahluta, er 19. öldin skilaði hinni 20. Hans gætir í íslenskri lagasetningu um kennaramenntun eða framkvæmd hennar, nema hvort tveggja væri, allar götur til löggjafarinnar um Kennaraháskólann 1971.

Með lögum nr. 38 1971 um Kennaraháskóla Íslands er brotið blað í sögu kennaramenntunar í landinu. Á það við hvort tveggja lagasetninguna og framkvæmd hennar í þeim skilningi, að leitast var við að fullnægja henni í verki og hún varðaði starfsmenntun kennara bæði að anda og bókstaf í öllum beinum ákvæðum. Vandkvæði á framkvæmd breyta þar engu um.

Með þeim lögum skipuðu Íslendingar sér að nýju við hlið vestrænna þjóða um menntun kennara fyrir skyldunámsstig. Norðmenn höfðu að visu ekki enn afgreitt sem lög frumvarp frá 19. desember 1968, en það varð að lögum árið 1973, sbr. l. nr. 39/1973 om lærarutdanning. Með þeim var norskum kennaraskólum breytt í pedagogiske högskoler og námið lengt í 3 ár.

III.

ÁÆTLAÐUR NÁMSMANNAFJÖLDI Í KENNAHAÁSKÓLANUM Á NÆSTU ÁRUM

Reynslan af löggjöfinni um Kennaraháskólann bendir til þess, að næstu árin fari aðsókn að skólanum enn vaxandi. Er einsætt, að fjöldi brautskráðra kennara frá skólanum mun fullnægja almennri kennaraþörf á grunnskólastigi frá og með vori 1977.

TAFLA I.

Fjöldi námsmanna í B.Ed.- námi árin 1971—76.

	1971—72	1972—73	1973—74	1974—75	1975—76
I. ár	9	30	27	66	98
II. ár		9	27	22	57
III. ár			8	28	20
Samtals:	9	39	62	116	175

Tafla I. greinir frá aðsókn að kennaranámi (B.Ed.- námi) og framgangi námsmanna frá því haustið 1971, er löggin um Kennaraháskólann komu til framkvæmda. Ekki var talin ástæða til að tjá fjölda annarra námsmanna, er í skólanum voru á sama tíma, sbr. þó töflu II.

Svo sem taflan ber með sér hefur nýliðum á fyrsta námsári fjölgað úr 9 í 98, og mun þeim fjölga á næstu árum, ef að líkum lætur.

TAFLA II.

Fjöldi kennara í vetrarlöngu framhaldsnámi.

1971—72	1972—73	1973—74	1974—75	1975—76	Samtals
55	13	57	42	16	183

Tafla II sýnir aðsókn að framhaldsdeild skólans á sama tíma. Þar er um að ræða sérhæfingu kennara í vetrarlöngu námi, einkum í kennslu seinfærra og treglæsra ungmenna.

Með hliðsjón af fenginni reynslu má gera ráð fyrir, að kennaranemar á fyrsta námsári verði 130 hið fæsta næstu árin. Ef afföll á námsferlinum frá upphafi til loka hans eru 15% og sá fyrirvari er gerður, að inntaka nýliða verði ekki takmörkuð, verður árlegur námsmannafjöldi í B.Ed.- námi um 350 hið fæsta.

Erfiðara er að áætla sennilegan fjölda kennara í framhaldsnámi, þar sem kostur er gerður á sérhæfingu vetrarlangt. Líklegt er að forsendur sóknar í slíkt nám breytist að einhverju leyti fyrir áhrif B.A.- náms í uppeldisfræði og skipulagsbreytinga í kennaranámi. Með hliðsjón af meðalfjölda kennara í slíku námi undanfarin 5 ár er fjöldi þessi áætlaður 35.

Fjöldi kennaraefna í sérkennaraskólum svo og kennara fyrir framhaldsskóla, sem ætlað er að stunda nám í uppeldisgreinum í Kennaraháskólanum er áætlaður 30 í hvorum flokki eða 60 talsins alls.

Með þessu lagi má vænta, að árlegur námsmannafjöldi í fullu námi í Kennaraháskólanum verði, skv. frumv.:

Í B.Ed.- námi	350
– sérhæfingu	35
– sérkennaraskólum	30
– öðrum framhaldsskólum	30
Alls um 445 námsmenn	

Auk þeirra námsmanna sem hér hafa verið taldir mun Kennaraháskólinn annast framvegis sem hingað til lengri eða skemmri endurmenntunarnámskeið fyrir starfandi kennara. Miðað við óbreytta löggjöf má ætla, að þeir verði ár hvert 12—1300. Á liðandi ári er fjöldi þeirra áætlaður 1070, en 1270 árið 1977. Stafar fjölgunin einkum af breyttum kennsluháttum í grunnskólum svo og fjölgun námsþátta í endurmenntun. Ef frumvarpið verður að lögum, mun enn fjölga nokkuð á námskeiðum þessum vegna þátttöku kennara á framhaldsskólastigi umfram það sem verið hefur.

Áætlun þessi er takmörkuð við kennaranám eitt.“